l.tolstoy

ivan ilyiç'in ölümü

oluş yayınevi

L. TOLSTOY

İvan İlyiç'in ölümü

(Smert İvana İliça)

OLUŞ YAYINLARI
Boyacı Ahmet Sok. No: 12, Çemberlitaş
— 1969 —

BASKI : BİLMEN BASIMEVİ
DİZGİ : SON SAAT MATBAASI

Bu eseri Nihal Yalaza
TALUY dilimize çevirmiştir.

İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

Mahkeme üyeleriyle savcı, büyük âdalet sarayında, İvan Yegoroviç Şebek'in odasında toplanmışlardı. Melvinskiler dâvasının oturum aralığı idi.

Söz, meşhur Krasov dâvasına geldi. Fedor Vasilyeviç, mahkemenin bu dâvada yetkisizliğini ispat ederken heyecanlanmıştı. İvan Yegoroviç düşüncesinden vazgeçmiyordu. Piotr İvanoviç ise, daha baştan tartışmaya katılmadığı için ilgilenmiyor, yeni getirilen ""Vedomosti" gazetesini gözden geçiriyordu.

— Baylar, dedi. İvan İlyiç ölmüş.

— Sahi mi?

— İşte; okuyun.

Taze taze mürekkep kokan gazeteyi Fedor Vasilyeviç'e uzattı.

Siyah bir çerçeve içinde şunlar yazılıydı: "Praskovya Fedorovna Golovina sevgili kocası mahkeme üyesi İvan İlyiç Golovin'in 4 şubat 1882 yılında öldüğünü derin bir aciyle akraba ve ahbaplarına bildirir. Cenaze töreni cuma günü öğleden sonra saat birde yapılacaktır."

İvan İlyiç, orada toplanmış olanların meslektaşıydı. Herkes severdi onu. Birkaç haftadır hastaydı. Hastalığın şifasız olduğu söyleniyordu. Görevinden ayrılmamıştı. Ama ölmesi ihtimali göz önünde tutularak daha şimdiden yerine Alekseyev'in; Alekseyev'in yerine de ya Vinnikov'un ya da Ştabel'in atanması tasarlanıyordu. Bunun için İvan İlyiç'in ölümünü duyduktan sonra odada oturanların ilk düşünceleri, bu ölümün bizzat üyelerin veya ahbapların becayişleri yahut terfileri üzerinde ne gibi etkiler yapacağı oldu.

Fedor Vasilyeviç: "Şimdi yüzde yüz Ştabel'in ya da Vinnikov'un yerine geçerim artık. Bunu bana çoktan vadetmişlerdi. Maaşımdan başka 800 ruble zam alacağım..." diye düşündü.

Piotr İvanoviç şunları düşünüyordu: "Kaynımın Kaluga'dan bir başka yere kaldırılması için teşebbüslere girişmeli. Karım çok memnun olur. Bundan sonra, soyuna bir şey yapmıyorum diye sızlanmaz artık..."

Piotr İvanoviç:

— Zaten ben onun kalkınmıyacağını tahmin etmiştim, dedi. Yazık!

— Hastalığı neydi

— Doktorlar teşhis edemedi. Daha doğrusu koydukları teşhisler başka başka idi. Onu son görüşümde iyileşeceğini sanmıştım.

— Ben de ona tâ bayramdan beri gitmedim. Ha bugün ha yarın derken...

— Varlıklı mıydı?

— Karısının ufak bir serveti varmış galiba ama önemsiz bir şey.

— Evet. Doğrusu gitmek gerekir... Pek de uzakta oturuyorlar.

— Size uzak. Zaten size herkes uzak...

Piotr İvanoviç Şebek'e bakarak gülümsedi.

— Hâlâ nehrin karşı yakasında oturuşumu affedemiyor! dedi.

Üyeler şehirdeki mesafelerin uzaklığını konuşmaya başladılar ve mahkeme salonuna geçtiler.

Bu ölüm herkeste, görevlerde yapılması ihtimali olan değişikliklerle ilgili düşüncelerden başka, yakın bir ahbabın ölümünü duyanlarda olduğu gibi, ölenin kendileri değil de başkası olmasından ötürü bir sevinç uyandırmıştı.

Herkes, "İşte o öldü; ben ölmedim!" diye düşündü veya hissetti. Yakın ahbapları, yani İvan İlyiç'in dostları denilen kimseler de, ellerinde olmadan can sıkıcı bir nezaket ödevi olan matem törenini ve ölenin karısına başsağlığı ziyaretine gitmek zorunluğunu düşündüler.

Fedor. Vasilyeviç'le Piotr İvanoviç en yakın dostlarındandı.

Piotr İvanoviç, ölenin Pravovedenniye[1], okulundan arkadaşıydı. Kendini İvan İlyiç'e borçlu sayarda. Kayınının, bulundukları ile atanması hakkın-

1 Kişizadelere mahsus Hukuk okulu; Orta ve lise tahsili dahildir.

daki tasarılarını söyliyen Piotr İvanoviç yemekten sonra, uykuya yatmayıp frakını giyerek İvan İlyiç'in evine gitti.

İvan İlyiç'in evi önünde bir kupa arabasiyle iki araba vardı. Aşağıda, antrede, elbise askısı yanında, tabutun kapağı duvara dayalı duruyordu. Kapak yaldızlı, püsküllü, kenarları parlatılmış sırmalı şeritle çevrili idi. Siyahlar giyinmiş iki kadın kürklerini çıkarıyorlardı. Biri İvan İlyiç'in kız kardeşiydi. Piotr İvanoviç onu tanıyordu. Öbürü, tanımadığı bir kadındı. Piotr İvanoviç'in arkadaşı Şvartz merdivenden iniyordu. Piotr İvanoviç'i görünce, "Şu İvan İlyiç aksilik etti doğrusu! Bizden örnek almalıydı!..." demek istiyormuş gibi ona göz kırptı.

Şvartz'ın İngiliz favorili yüzünde, fraklı zayıf vücudünde her zamanki gibi ince bir resmiyet vardı. Şvartz'ın tabiatındaki hoppalıkla çelişen bu resmiyet burada özel bir anlam taşıyordu. Piort İvanoviç böyle düşündü.

Piotr İvanoviç bayanlara yol verdi. Sonra arkalarından ağır ağır merdiveni çıkmaya başladı. Şvartz inmedi, merdiven başında durdu. Piotr İvanoviç bunun sebebini anladı. Herhalde Şvartz, bu gece nerede "vint"[1] oynıyacaklarını kararlaştırmak istiyordu. Bakanlar, ölenin karısının bulunduğu yere geçtiler. Kalın dudaklarını ciddiyetle kısan küstah bakışlı Şvartz bir kaş hareketiyle Piotr İvanoviç'e ölenin odasını gösterdi.

1 İngiliz kağıt oyunu «Whist»in bir çeşidi.

Piotr İvanoviç oraya, bu türlü hallerde olduğu gibi şaşkınlıkla, ne yapacağını bilmeden girdi. Bildiği bir tek şey, istavroz çıkarmak için hiçbir sakınca olmadığı idi. Ama istavroz çıkarırken baş kesilip kesilmiyeceğinden pek emin değildi. Bunun için ikisi ortasını seçti. Odaya girince istavroz çıkarmaya, bir yandan da hafifçe baş keser hareketler yapmaya başladı. Baş ve el hareketlerinin elverdiği ölçüde bakışlarını odada gezdiriyordu. Galiba ölenin yeğenlerinden, biri lise öğrencisi olan iki delikanlı istavroz çıkararak odadan çıkıyorlardı. İhtiyar bir kadın bir köşede kıpırdanmadan duruyor, kaşları tuhaf bir şekilde kalkık bir kadın ona fısıldıyarak bir şeyler söylüyordu. Redingot giymiş dinç, kesin tavırlı zangoç yüksek sesle, kesip atarcasına bir şeyler okuyurdu. Sofracı Gerasim, sessiz adımlarla Piotr İvanoviç'in önüne geçerek yere bir şeyler serpmeye başladı. Bunu gören Piotr İvanoviç, birdenbire belli belirsiz bir leş kokusu duydu. Bu uşağı, İvan İlyiç'i son ziyaretinde onun çalışma odasında görmüştü. Gerasim aynı zamanda hasta bakıcı ödevi görüyordu.

Piotr İvanoviç hâlâ istavroz çıkarıyor, tabuta, zangoça ve köşede, masa üzerinde duran ikonlara[2] doğru hafifçe eğilmekte devam ediyordu. Sonra, ona fazlaca sürmüş gibi göründüğünden istavroz çıkarmayı kesti, ölüyü incelemeye başladı.

2 İkon: Kutsal resim.

Ölü, bütün ölüler gibi ağır, kendini koyvermiş bir halle yatıyordu. Katılaşmış uzuvları tabutun minderine gömülmüş, yastıktaki başı temelli olarak bükülmüştü. Ölü, bütün ölülerde olduğu gibi mum sarısı alniyle, çökmüş şakaklarında yapışık duran saçlarım ve sanki üst dudağına dayanan sivrilmiş burnunu seyrettirmek için gösteriliyor gibiydi; Piotr İvanoviç onu görmiyeli çok değişmiş, çok zayıflamıştı. Ama bütün ölülerde olduğu gibi, hayatta iken olduğundan daha güzel, özellikle daha anlamlıydı. Yüzünde, yapılması gereken şeyin yapılmış ve doğru yapılmış olduğunu gösteren bir ifade vardı. Bundan başka bu ifadeden bir sitem, hayatta olanlara bir hatırlatma okunuyordu. Piotr İvanoviç bu hatırlatmayı yersiz, hiç değilse kendisiyle ilgili olmıyan bir hatırlatma buldu. Bunun üzerine yeniden acele, hattâ kendi tahminince nezakete uygun olmıyacak derecede acele olarak istavroz çıkardı, sırtını çevirip kapıya yürüdü. Şvartz onu sofada bekliyordu. Ayaklarını genişçe açmış, ellerini arkasına bağlamış, silindir şapkasiyle oynuyordu.

Piotr İvanoviç neşeli, pırıl pırıl, zarif Şvartz'a bakarak ferahladı. Şvartz'ın bu gibi şeylerle ilgilenmediğini, keder verici intibalardan zaaf duymadığını anladı. Duruşu, görünüşü: "İvan İlyiç'in matem töreni durumun normal gidişini bozmak için yeter bir sebep değil, diyordu. Yani bu geceki toplantıda uşağın yeni dört mum hazırlayıp, yeni kâğıt destelerini hışırdatarak açmasına, kısacası olayın bu ge-

cenin hoşça geçirilmesine engel olması için hiçbir sebep yoktur."

Şvartz bunu, önünden geçen Piotr İvanoviç'e usulca fısıldadı ve bu geceki oyun partisinin Fedor Vasilyeviç'de yapılmasını öne sürdü. Ama Piotr İvanoviç'e bu gece "Vint" oynamak kısmet olmıyacaktı galiba.

Pek de boylu olmıyan, semiz ve tersini istediği halde, omuzlarından aşağısı genişliyen Praskovya Fedorovna siyahlar giyinmişti. Başında dantelden bir örtü vardı. Kaşları tabutun karşısında duran kadınınki gibi kalkıktı. Başka kadınlarla birlikte kendi odasından çıktı, onları ölünün bulunduğu oda kapısına kadar götürerek.

— Âyin şimdi başlıyor; buyrun! dedi.

Şvartz, belirsiz bir baş selâmiyle durdu. Besbelli bu teklifi ne kabul ne reddediyordu.

Praskovya Fedorovna, Piotr İvanoviç'i tanıdı. İç çekti, yanına yaklaşarak elinden tuttu.

— İvan İlyiç'in gerçek dostu olduğunuzu biliyorum, dedi. Bu sözlerden sonra uygun bir hareket tarzı bekliyerek yüzüne baktı. Piotr İvanoviç, ölünün odasında istavroz çıkarmak gereği gibi burada da el sıkıp iç çekerek: "Emin olunuz!" demesi gerektiğini biliyordu. Öyle yaptı. Bunu yapınca da sonucun iyi olduğunu anladı. Hem kendisi hem Praskovya Fedorovna duygulandılar.

Dul kadın,

— Âyin başlamadan çıkalım biraz, dedi. Sizinle konuşacaklarım var. Müsaadenizle kolunuza gireyim.

Piotr İvanoviç'in koluna girdi. İçerdeki odalara doğru yürüdüler. Şvartz'ın önünden geçerken öteki Piotr İvanoviç'e mahzun mahzun göz kırptı. Küstah bakışı: "Al sana (Vint) i!... Kusura bakma, artık başka bir oyuncu bulacağız. Ama yakanı kurtarabilirsen beş kişi oynarız..." diyordu.

Piotr İvanoviç daha derin, daha acıklı iç çekti. Praskovya Fedorovna minnetle elini sıktı. Duvarları pembe kretonla kaplı, donukça yanan bir lâmba ile aydınlanmış salona girdiler, masanın önüne oturdular. Kadın kanapeye, Piotr İvanoviç yayları bozuk, oturunca çöken alçak bir iskemleye geçti. Praskovya Fedorovna, başka sandalyeye oturması için onu uyarmak istedi ama bunun durumu uygun olmadığını gördü, vazgeçti.

İskemleye oturan Piotr İvanoviç, İvan İlyiç'in salonu döşerken, şu yeşil yapraklı pembe kreton hakkındaki düşüncelerini sormuş olduğunu hatırladı.

Dul kadın masanın önünden geçerek kanapeye otururken (salon ufak tefek eşya ve mobilye ile doluydu) dantel örtüsünün bir ucu masanın oymasına takıldı. Piotr İvanoviç takılan yeri kurtarmak için yavaşça ayağa kalktı. Altından kurtulan iskemle hareket etmeye ve onu dürtmeye başladı. Dul kadın dantelini kendisi kurtarmaya çalışıyordu. Piotr İvanoviç de, altında isyan eden iskemleyi ezerek otur-

du. Fakat Praskovya Fedorovna danteli tamamen kurtaramadı. Piotr İvanoviç yeniden doğruldu, iskemle bir daha direndi, birtakım gıcırtılar bile çıkardı. Bütün bunlar bitince kadın ince batisten temiz mendilini çıkardı, ağlamaya başladı. Piotr İvanoviç de, dantel ve iskemle olayından sonra biraz durgunlaşmış, somurtarak oturuyordu. Bu güç duruma İvan İlyiç'in sofracısı Sokolov son verdi.

Praskovya Fedorovna'nın mezarlıkta seçtiği yerin iki yüz rubleye sağlanabileceği haberini getirmişti. Praskovya Fedorovna ağlamayı kesti, Piotr İvanoviç'e, işkence edilen bir adam bakışiyle baktı. Fransızca olarak çok üzgün olduğunu söyledi, Piotr İvanoviç, bunun zaten başka türlü olamıyacağına içten inandığını sessiz bir işaretle belirtti.

Praskovya Fedorovna hoşa giden, aynı zamanda ölgün bir sesle,

— Sigara buyurmaz mısınız? dedi, Sokolov'la mezarın fiyat işini konuşmaya başladı.

Piotr İvanoviç sigara yakarken kadının başka yerlerin fiyatını inceden inceye öğrendiğini ve alınması gereken yeri seçtiğini duydu. Mezar işini hallettikten sonra âyin için gelecek kilise korosuna ait emirleri verdi. Sokolov çıktı. Kadın masada duran albümleri beri yana çekerek,

— Her şey bana bakıyor, dedi, Piotr İvanoviç'in içtiği sigaranın külünün masaya dökülmek üzere olduğunu görünce hemen önüne tablayı sürdü.

— Kederden maddi işlerle meşgul olamıyorum — demeyi yapmacık buluyorum; dedi. Tersine, bu-

na gösterdiğim özen beni avutmuyor ama hiç değilse zihnimi oyalıyor.

Ağlamaya hazırlanıyormuş gibi gene mendilini çıkardı. Sonra birdenbire, sanki kendini zorlıyarak silkindi, sakin sakin konuşmaya başladı:

— Sizinle bir iş için görüşecektim.

Piotr İvanoviç, altında hemen harekete geçen iskemle yaylarının daha fazla kıpırdanmasına meydan vermeden usulca başını eğdi.

— Son günlerde dehşetli ıstırap çekti...

— Öyle mi efendim? Çok çekti ha? dedi Piotr İvanoviç.

— Korkunç derecede. Son zamanda, dakikalarca değil, saatlerce arasız bağırdı durdu. Üç gün, üç gece sesi kısılmadan bağırdı... Dayanılacak gibi değildi! O nasıl dayandı bilemiyorum: sesi, kapalı üç kapının ardından duyuluyordu.

— Kendini biliyor muydu? diye sordu Piotr İvanoviç.

Kadın, fısıltı halinde cevap verdi:

— Evet... son ana kadar. Ölümünden bir çeyrek saat önce hepimizle helâllaştı. Hattâ Volodya'nın odadan çıkarılmasını istedi.

Piotr İvanoviç kendisinin ve bu kadının tatsız yapmacıklarını görüyordu. Gene de çok yakından, önce afacan bir çocuk ve okul öğrencisi, büyüdükten sonra da oyun masası arkadaşı olarak tanıdığı adamın çektiği acıları düşünmek onu birdenbire ürkütmüştü. Gene o alnı, dudağa inen burnu görür gibi oldu. Bu defa kendi hesabına korktu.

"Üç gün üç gece ıstırap çektikten sonra ölüm! Bunlar şimdi, her dakika benim de başıma gelebilir..." diye düşündü, bir an için korku bütün varlığını sardı. Ama hemen, kendisi de nasıl olduğunu bilmeden, her zamanki düşünceleri yardımına yetişti. Bu onun değil, İvan İlyiç'in başına gelmiştir. Piotr İvanoviç'in başına böyle şeyler gelmemeliydi, gelmezdi de!...

Bunları düşünürken teessüre kapılıyordu. Oysaki Şvartz'ın yüzüne bakınca bu üzüntüsünün sebepsiz olduğu anlaşılıyordu. Piotr İvanoviç bunu düşününce sakinleşti, İvan İlyiç'in ölümüne ait ayrıntıları hararetle sormaya başladı. Sanki ölüm yalnız İvan İlyiç'e mahsustu: kendisiyle hiç ilgisi yoktu.

İvan İlyiç'in çektiği gerçekten korkunç acılar üzerine hayli konuşuldu. (Piotr İvanoviç bu ayrıntıları ancak İvan İlyiç'in çektiği azaplar Praskovya Fedorovna'nın sinirlerini sarstığı için dinlemiş, öğrenmişti.) Bu konuşmalardan sonra dul kadın asıl konuya geçmeye lüzum gördü.

— Çok acı Piotr İvanoviç, dayanılmaz bir acı!... diye tekrar ağlamaya başladı,

Piotr İvanoviç iç çekiyor, kadının burnunu silmesini bekliyordu. Praskovya Fedorovna burnunu sildikten sonra Piotr İvanoviç,

— Emin olunuz efendim... diye mırıldandı, kadın sözüne devam etti.

Lâf arasında Piotr İvanoviç'le görüşmek istediği şeylerden de söz açtı. Mesele, kocasının ölümü üzerine devletten ne şekilde para alınabileceğini öğ-

renmek istemesiydi. Dul maaşının nasıl alınacağını soruyormuş gibi göründü. Piotr İvanoviç ise kadının, devletten koparabileceği şeyleri en ince noktalarına kadar bildiğini, hattâ kendisinin bile bilmediği konularda bilgili olduğunu; ama acaba daha fazla bir şey koparabilir miyim diye, bazı şeyler olduğunu; ama acaba daha fazla bir şey koparabilir miyim diye, bazı şeyler öğrenmek istediğini görüyordu.

Buna bir çare bulmak istedi. Biraz düşündü. Nezaketle, cimriliğinden ötürü hükümetimizi çekiştirdi. Sonra fazla bir şey sağlamaya herhalde imkân olamıyacağını söyledi. Ölenin karısı iç çekti ve galiba ziyaretçiyi başından savmak çaresini düşünmeye başladı. Piotr İvanoviç anladı. Sigarasını söndürerek ayağa kalktı, Praskovya Fedorovna'nın elini sıktıktan sonra antreye gitti. İvan İlyiç'in vaktiyle antikacıdan satın aldığı ve onun için bir sevinç konusu olan saatin bulunduğu yemek odasında, papazla ve matem âyinine gelen birkaç ahbapla karşılaştı. İvan İlyiç'in genç, güzel kızı da oradaydı. Siyahlar giymişti. Çok ince, beli daha da ince görünüyordu. Gamlı, kararlı, hattâ öfkeli bir hali vardı. Piotr İvanoviç'i, bir suç işlemiş gibi selâmlamıştı. Kızın arkasında, onun gibi dargın tavırlı nişanlısı duruyordu. Bu genç, zengin bir sorgu yargıcıydı. Piotr İvanoviç tanıyordu onu. Hüzünlü bir baş selâmiyle nişanlıları selâmladı, ölünün odasına geçmek istedi. Birdenbire merdiven altında İvan İlyiç'in babasına pek benziyen lise öğrencisi oğlu göründü.

İvan İlyiç'in küçük modeli, daha doğrusu Piotr İvanoviç'in Pravovedeniye'de hatırladığı haliyle İvan İlyiç'di bu. Ağlamış gözleri 13-14 yaşındaki çocukların sâf ifadesini kaybetmişti. Çocuk Piotr İvanoviç'i görünce yabani, sıkılgan bir halle yüz buruşturdu. Piotr İvanoviç onu başiyle selâmladı, ölünün odasına girdi. Matem âyini başladı. Mumlar, iniltiler, tütsü, gözyaşları, hıçkırıklar...

Piotr İvanoviç asık suratla ayaklarına bakıp duruyordu. Bir defacık olsun ölüye bakmadı. Âyin sonuna kadar duygulanmaya kaptırmadı kendini ve ilk çıkanlarla hemen dışarı fırladı. Antrede kimse yoktu. Sofracı Gerasim Sokolov hemen ölünün odasından çıktı; güçlü elleriyle bütün paltoları altüst ederek Piotr İvanoviç'in paltosunu bulup tuttu.

Piotr İvanoviç, bir şey söylemiş olmak için,

— Acıdın, değil mi oğlum? dedi.

Gerasim beyaz, köylülere has sık dişleriyle sırıttı:

— Allahın emri, dedi. Hepimiz oraya gideceğiz.

Hareketli, işi başından aşkın bir adam çabukluğiyle kapıyı açtı, arabacıya seslendi, Piotr İvanoviç'i arabaya bindirdi. Sonra geriye, kapının önüne çekildi ve sanki daha ne yapacağını düşünüyormuş gibi bir an durakladı.

Piotr İvanoviç günlük, ölü ve asit fenik kokusundan sonra temiz havayı sonsuz bir zevkle içine çekti.

Arabacı,

— Nereye emrediyorsunuz beyim? diye sordu.

— Vakit pek o kadar geç değil. Fedor Vasilyeviç'e gideyim, dedi Piotr İvanoviç.

Oyuncuları gerçekten henüz birinci seansı bitirirken bulduğu için onun da beşinci olarak girmesi mümkün olmuştu.

II

İvan İlyiç'in hayat hikâyesi basit ve herkesin yaşadığı gibi en fecilerinden biriydi.

İvan İlyiç, kırk beş yaşında mahkeme üyesi olarak ölmüştü. Babası Petersburgda çeşitli nezaret ve dairelerde çalışarak kendine bir istikbal sağlamıştı. Böyle bir istikbal kazanıp mevki sahibi olanlar, zamanla, esaslı bir hizmette kullanılmıyacak hale gelirler. Bununla beraber uzun hizmetleri ve rütbeleri adına kapı dışarı edilemezler. Bu sebeple onlar için icadedilmiş ismi var cismi yok görevlere geçerek ismi de cismi de olan altı binden on bin rubleye kadar aylıklarını alırlar. Bunlarla ömürlerinin son günlerine dek geçinip giderler...

Üçüncü derece memur ve türlü türlü lüzumsuz müesseselerin lüzumsuz üyesi olan İlya Yefimoviç Golovin de böyleydi.

Üç oğlu vardı. İvan İlyiç, ikinci oğluydu. Büyük oğlu babası gibi ama başka bir nezarette ilerliyordu. Maaş zamlarının artık duracağı memurluk çağına yaklaşıyordu. Üçüncüsü, talihsizin biriydi. Çalıştığı yerlerin hiçbirinde tutunamadı. O tarihte demiryollarındaydı. Gerek babası, gerek kardeşleri, özellikle yengeleri onunla karşılaşmayı sevmedikleri gibi bü-

yük bir zorunluluk olmadıkça varlığını yokluğunu da hatırlamazlardı. Kızkardeşleri baron Gref'le evliydi. Baron, kayın babası gibi Petersburg memurlarındandır.

İvan İlyiç, herkesin dediği gibi "ailenin anka kuşu" idi. Ne ağabeysi gibi soğuk, titiz; ne de küçük kardeşi gibi delişmendi. İkisi arasında bir orta idi. Zekî, canlı, sevimli, kibar bir adamdı. Tahsilini, küçük kardeşiyle birlikte Pravovedeniye'de yapmıştı. Küçüğü, beşinci sınıfı bitirmeden okuldan kovulmuştu. İvan İlyiç ise okulu iyi derece ile bitirdi. Daha okuldayken, sonraları hayatı boyunca olduğu gibi istidatlı, neşeli, iyi kalbli ve insanlara yakın bir adamdı. Üzerine aldığı her ödevi büyük bir titizlikle başarırdı. Ödev anlayışı, büyüklerinin görüşüne tamamiyle uygundu.

Ne küçükken, ne de büyüdükten sonra yaltaklanma nedir bilmemişti. Ama ilk gençliğinde, sineklerin ışığa yönelişi gibi toplumun en yüksek mevkilerinde bulunanlara sokuluyor, tavırlarını, hayat görüşlerini benimsiyor, dostça bağıntılar kuruyordu. Çocukluk ve gençlik aşkları üzerinde derin izler bırakmadan geçmişti. Kendini şehvete, şöhrete; yüksek sınıflardayken serbest fikirlere bile kaptırmıştı. Ama bütün bunları hislerinin doğru olarak ilham ettiği belli sınırlar içinde yapmıştı.

Pravovedeniye okulundaki bazı hareketlerini, o vakit büyük bir alçaklık olarak görüyordu. Hattâ bunları yaparken kendinden nefret ediyordu. Fakat sonraları, bu hareketleri çok yüksek mevkide bulu-

nan kimselerin de yaptıkları ve fenalık saymadıklarını görünce o da, hoş görmemekle beraber, bunları tamamiyle unuttu; hatırladıkça aldırmaz oldu.

Pravovedeniye'den onuncu derecede bir memur olarak çıkan İvan İlyiç, babasından, üst baş yapmak için bir miktar para aldı. Şarmer'e elbise ısmarladı. Sanat kordonuna asılı madalyonlar arasında **Respice finem**[1] yazılı küçük bir madalyon vardı. İvan ilyiç Prensle[2] ve mürebbileriyle vedalaştı. Arkadaşlariyle Donon'da yemek yedi. Sonra en iyi mağazalara ısmarlanmış yepyeni, son moda bavuluna çamaşırlarını, elbiselerini, tıraş ve tuvalet takımlariyle battaniyesini doldurarak taşraya, babasının sağladığı maiyet memurluğu görevîne giti.

İvan İlyiç'in durumu, Pravovedeniye'de olduğu gibi taşrada da iyiydi. Çalışıyor, ilerliyordu. İşleri arasında hoş, münasip bir tarzda eğleniyordu. Arada sırada üstlerinin verdiği görevlerle kazalara gidiyordu. Gerek büyüklere, gerekse küçüklere karşı ağırdan alırdı. Ona verilen çoğu raskolnik'lerle[3] ilgili işleri en ince noktasına kadar ve satılmamış bir namusla, biraz da göğsü kabararak başarırdı.

Memurlukta, gençliğine ve hafif eğlencelere meyline rağmen son derece ciddî, rsmî hattâ titizdi. Ama toplum hayatında ekseriyetle şen, şatırdı; nükteyi severdi. Her vakit iyi kalpli, terbiyeli ve âmiriyle

---

1 "Her işin sonuna bak."

2 Pravovedeniye okulunun direktörü.

3 Raskolnik'ler, Rusya'da ortodoks kilisesi'nden ayrılmış, eski dini muhafaza eden bir mezhep.

karısının dedikleri gibi "iyi bir çocuktu". Âmirinin evinde aileden sayılırdı.

Taşradayken, kendini bu zarif hukukçunun kucağına atmış bir bayanla münasebetleri vardı. Bir modistura ile görüştü bir aralık. Vilâyete gelen görevli yaverlerle içki toplantıları yaptıktan ve yemek yedikten sonra şehrin kuytu sokaklarını ziyaret ederdi. Âmirinin karısına yaltaklanırdı. Ama bu hareketlerin hepsinde öyle kibar bir hava vardı ki hiçbirine kötü gözle bakılamazdı. Bunlar, Fransızların "**Gençleri hoş görmeli**" sözlerine uygun hareketlerdi. Her şey temiz ellerle, temiz gömlekler içinde, fransızca kelimeler kullanarak ve bilhassa en yüksek muhitte, o yüzden de en yüksek mevkilerdeki kimselerce de beğenilerek yapılıyordu.

İvan İlyiç böylece beş yıl çalıştı. Memuriyetinde bir değişiklik oldu. Yeni adlî müesseseler türedi. Buralara yeni adamlar lâzımdı. İvan İlyiç de bu yeni adamlardan oldu. Ona sorgu yargıçlığı teklif edildi. Bu memuriyeti, başka bir ilde olmasına ve buradan ayrılıp kurulmuş münasebetlerinden vazgeçip yenilerini kurması gerektiği halde kabul etti. Arkadaşları onu geçirdiler, birlikte resim çektirdiler, bir gümüş tabaka armağan ettiler ve İvan İlyiç yeni memuriyetine gitti.

Sorgu yargıcı iken de, maiyet memurluğundaki gibi İvan İlyiç aynı derecede kibar ve nazikti. İş hayatını özel hayatından ayırdetmesini bilirdi. Sorgu yargıcı görevi İvan İlyiç için eski memuriyetinden daha meraklı, daha çekici idi.

Eski memuriyetinin çekici yönlerinden biri şuydu: Şarmer'in diktiği resmî elbisesi sırtında, bekleme salonunda titreşip kabul edilmelerini bekliyen iş sahipleriyle kendisini kıskanan başka memurların önünden serbest bir yürüyüşle doğruca âmirinin odasına geçip karşı karşıya oturarak sigara ve çay içmek... Yalnız onun keyfine doğrudan doğruya bağlı kimseler pek azdı. Bunlar ancak memuriyetle gittiği yerlerde bölge polis müdürleri, "raskolnik" lerdi... İvan İlyiç, ona bağlı olan kimselere karşı çok kibar, hattâ arkadaşça davranmayı, onları ezmek elinde olduğu halde bu kadar sade ve dostça görüştüğünü hissettirmeyi pek severdi. Ama o vakit karşısında böyle kimseler pek azdı.

Sorgu yargıcı olunca ayırmasız herkesi, en gururlu ve kendini beğenmiş insanları bile avucunda tuttuğunu hissediyordu. Başlıklı bir kâğıda yazacağı belli birkaç kelime o mağrur, kendini beğenmiş insanları sanık veya tanık olarak ayağına getirtmesi için yetiyordu. Oturtmak istemezse bunlar sorgularına ayakta cevap vereceklerdi.

İvan İlyiç kudretini asla kötüye kullanmazdı. Tersine, icraatında elinden geldiği kadar onu kötüye kullanmamanın elinde olduğunu yumuşak davranmak isterdi. Ama kudretini ve onu kötüye kullanmanın elinde olduğunu bilmek, İvan İlyiç'in yeni memuriyetinin en ilgili ve çekici yönüydü. Esas görevinde, yani sorgularda bu görevle doğrudan doğruya ilgisi olmıyan halleri kendisinden uzaklaştırma tarzım çabuk kavramıştı. En güç çözülür bir dâvanın yalnız

dış tarafının kâğıtta görünebilmesi için bir şekil bulmuştu. Bu şekle göre onun şahsî fikri tamamiyle dışarıda kalıyor; önem verilmesi gereken resmiyet muhafaza ediliyordu. Bu yepyeni bir işti. İvan İlyiç de 1864 senesi Kodunu ilk uygulıyan memurlardandı.

Yeni bir şehre nakleden ve sorgu yargıçlığı mevkiine geçen İvan İlyiç yeni ahbaplar buldu, yeni münasebetler peydahladı. Durumu, tavırları başkalıştı, il büyükleriyle arasında münasip bir mesafe bıraktı. Şehirde oturan adliyecilerle zengin, asil ailelerden kurulu seçkin bir muhiti vardı. Bu sefer hükümete karşı hafif bir hoşnutsuzluk, mutedil bir serbest fikirlilikle aydın vatanseverlik gösteren bir tavır takındı. Yeni göreve geçince giyinişinin zarafetine dokunmaksızın çenesini orta yerinden tıraş ederek yanlardan sakal bırakma usulünden vazgeçti; sakalının olduğu gibi büyümesine engel olmadı.

İvan İlyiç'in yeni yerleştiği şehirdeki hayatı sevimli bir şekil almıştı. Valinin aleyhindeki birbiriyle iyice anlaşmış muhit sevimli bir muhitti. Maaşı, önceki maaştan yüksekti. "Whist" oynamaya başlaması da İvan İlyiç'in hayatına yeni bir zevk katmıştı. Kâğıt oyunlarını neşeli, çabuk ve çok ince hesaplarla oynamaya kabiliyetliydi. Bu yüzden çoğunda kazanırdı.

Yeni ilde iki yıl memurluk ettikten sonra müstakbel karısı Praskovya Fedorovna Mihel ile karşılaştı. Praskovya Fedorovna Mihel, İvan İlyiç'in bulunduğu muhitin en çekici, zeki ve parlak kızıydı. Yargıçlık işiyle yorulan İvan İlyiç çeşitli eğlence ve

dinlenme şekilleri arasında Praskovya Fedorovna ile dansa kalkardı. En çok dans sırasında gönlüne girdi; genç kız İvan İlyiç'e âşık oldu.

İvan İlyiç'in evlenmek için açık, belli bir niyeti yoktu. Fakat genç kız ona âşık olunca, kendi kendine sordu: "Gerçekten, niçin evlenmemeli?"

Praskovya Fedorovna iyi, asîl ailedendi. Çirkin değildi. Ufak bir serveti vardı. Gerçi İvan İlyiç bundan daha parlak bir evlenme bekliyebilirdi ama bu da fena sayılmaz bir kısmetti. Kendisinin iyi bir ayliği vardı. Umduğuna göre kızın geliri de bu kadar tutardı. İyi bir aile, sevimli, güzel ve son derece namuslu bir kadın...

İvan İlyiç'in evlenme sebebinin, nişanlısının onu sevmesi ve kendi hayat görüşlerine katılması olduğunu söylemek haksızlık olurdu. Çevresindeki kimseler bu evlenmeyi onadıkları için evlendiğini söylemek de o derece haksızlıktı. İvan İlyiç, her iki sebepten dolayı evlenmişti. Gönlüne göre bir evlenme yaptığı gibi ondan çok yüksek mevkide bulunan kimselerin doğru saydıkları bir hareketi de yapmış oluyordu. İvan İlyiç'in evlenmesi böyle oldu işte.

Evlenme olayı, evlilik hayatının ilk zamanlarında karı koca sevişmeleri, yeni ev eşyaları, mutfak takımları ve yeni çamaşırlar arasında, karısının gebeliğine kadar gayet güzel geçti. O kadar güzel ki, İvan İlyiç evlenmenin üzüntüsüz, tatlı, neşeli, daima karşılıklı kibarlık, nezaket içinde geçerek yaşama düzenini bozmıyacağını, (ki bu yaşayışını onun çevresi tasvibediyor, kendisi de bunu hayata tamamiyle

uygun buluyordu;) hattâ aksine, kuvvetlendireceğini düşünmeye başlamıştı. Oysaki karısının gebeliğinin ilk aylarında hayatlarına yeni, beklenilmedik, tatsız, ağır ve pek mânasız bir şey giriverdi. Umulmadık bu halden kurtulmak da mümkün değildi:

Karısı, İvan İlyiç'in tahminine göre hiç sebepsiz ve kendi söyleyişiyle, "gönlünü eğlendirmek için" hayatın tadım ve huzurunu kaçırmaya başladı. Ortada fol yok yumurta yokken kocasını kıskanıyor, kendisiyle daha çok meşgul olmasını istiyordu. Her şeyden aksileniyor, acı, kaba sahneler icadediyordu.

İvan İlyiç bu tatsız durumdan sıyrılmak için vurdum-duymaz davranmaya başladı. Bu hali hayatı boyunca onun her zaman imdadına yetişirdi. Karısının keyfi yerinde olup olmadığının farkında değilmiş gibi görünmeye çalışıyordu. Böylece eskisi gibi üzülmeden, zevkle yaşamaya devam etti. Arkadaşlarını davet ederek oyun partileri tertipliyordu. Bir yandan da kulübe, arkadaşlarının evlerine kaçamak yapmayı denedi. Ama karısı bunu hoş görmedi, günün birinde kaba denecek şekilde haşladı onu. Daha sonra da kocası isteklerini yerine getirmediği zamanlarda onu azarlamaya devam etti. Besbelli bunu, kocası iyice baskı altına girip, sıkıla üzüle dizinin dibinde oturmaya razı olana kadar yapmayı aklına koymuş olacaktı...

İvan İlyiç ürktü. Evlilik hayatının, hiç olmazsa onunkinin, hayatın zevk ve icaplarına uymadığını, aksine, çok defa onları bozduğunu; bunun için ken-

dini böyle hırpalamalardan korumak gerektiğini anladı. Bu derde çare aramaya koyuldu.

Praskovya Fedorovna'nın saygı gösterdiği biricik şey, kocasının görevi idi. İvan İlyiç de bağımsızlığını kurtarmak için görevini ve ona bağlı işleri silâh olarak kullanıyor karısiyle mücadele ediyordu

Karısı, çocuğun dünyaya gelmesinde, onu emzirme denemesinde ve bunda karşılaştığı bazı aksiliklerde, çocukla annesinin gerçek ve düşsel hastalıklarında İvan İlyiç'in de katılmasını istiyor; o ise bunların hiçbirinden bir şey anlamıyordu. Böylece kendisine aile dışında ayrı bir acun yaratmak ihtiyacını daha şiddetle duyuyordu.

Kadın sinirli, zorlukcu oldukça İvan İlyiç hayatının ağırlık merkezini o ölçüde memuriyet hayatına doğru götürüyordu. Görevini eskisinden çok sevmeye, yükselme hırsı beslemeye başladı.

Bir yıl gibi kısa bir evlilikten sonra, bazı iyilikleri olmakla beraber, evliliğin esas olarak çok zor, ağır bir iş olduğunu anladı. İnsan, evlilik ödevini hakkiyle yapmak, yani nezih, toplumun tasvibettiği bir hayat sürmek isterse, memurlukta olduğu gibi belli bir hareket şekli bulmalıydı.

İvan İlyiç de evlilik hayatı için böyle belirli bir hareket şekli düzenledi. Onun aile hayatından istedikleri, verilebilecek şeylerdi: ev yemeği, ev kadını, yatak ve özellikle toplumca kabul edilmiş bazı kibarlık gösterileri idi. Geri kalan şeylerde neşe, zevk arar; bulunca da şükrederdi. Terslikle, azarla kar-

şılaşınca o saat kendisi için ayırdığı iç acununa çekilir, zevki orada bulurdu.

İyi bir memur olarak beğenilen İvan İlyiç üç yıl sonra savcı yardımcısı oldu. Yeni görevi, bu görevin önemi, herkesi mahkemeye götürüp hapse atabilmek yetkisi, nutuk söylemek ve bu işte kazandığı başarı — bütün bunlar İvan İlyiç'i memurluğa gitgide daha çok bağlıyordu.

Başka çocuklar doğmaya başladı. Karısı gittikçe daha hırçın, daha dırdırcı oluyordu. Ama İvan İlyiç'in ev hayatında kullandığı taktik sayesinde bu dırdırlar hemen hemen hiç dokunmuyordu ona.

Aynı şehirde yedi yıllık memurluktan sonra İvan İlyiç'i başka bir ilin savcılığına tâyin ettiler. Ailece oraya göçtüler. Paraları kıttı. Karısı geldikleri yeri beğenmemişti. Aylığı eskisine göre çok olduğu halde, oradaki hayat daha pahalıydı. Bundan başka, çocuklarından ikisi öldü. Böylece aile hayatı İvan İlyiç için daha da tatsızlaştı.

Praskovya Fedorovna karşılaştığı her sıkıntı yüzünden kocasına sitemler yağdırıyordu. Karı koca arasındaki konuşma konularının çoğu çocuk terbiyesi idi. Bu konular önceki kavgaların hâtıralarını canlandırdığı için ikisi de her an kavgaya hazırdılar. Sevgi devirleri ise pek seyrekti aralarında, pek kısa sürüyordu... Bu sevgi zaman zaman küçük adacıklara yanaşmalara benziyordu; uğradıktan sonra ikisi de gene gizli düşmanlık denizine açılıyordu. Bunu birbirlerine karşı uzak durarak belirtiyorlardı.

İvan İlyiç hallerini tabii saymasaydı, bu uzak-

laşmalara üzülebilirdi. Ama durumu yalnız normal saymakla kalmıyor, aile çevresi faaliyetinin gayesi kabul ediyordu. Bu gaye, kendini mümkün olduğu kadar bütün tatsızlıklardan korumak, bunlara zararsız, kibar bir şekil vermekti. Bunu da gitgide, aile arasında daha az vakit geçirmekle elde ediyordu. Tersine hareket etmek zorunda kalınca durumu kurtarmak için evde yabancılar bulunmasını sağlıyordu.

Asıl önemi olan, İvan İlyiç'in bir memurlukta bulunuşuydu. Hayatının bütün ilgisi iş acununda toplanmıştı. Kendini tamamiyle vermişti buna. Kudretini, dilediğini mahvetmek imkânının elinde olduğunu anlayışı; mahkemeye girerken, maiyetindekilerle karşılaşırken dıştan da olsa taşıdığı azamet, büyüklerle küçükler üzerindeki etkisi, iş konusunda duyduğu merhamet zevk veriyordu ona. Bütün bunlar, arkadaşlariyle sohbetler, yemekler, Whist partileri hayatını dolduruyordu. Böylece İvan İlyiç hayatının toplu olarak, gereken şekilde hoş, kibar geçtiği inancındaydı.

Yedi yıl daha bu minval üzerine geçti. Büyük kızı artık on altısındaydı. Bir çocukları daha öldü. Kavgalarının baş konusu olan liseli bir erkek çocukları kaldı. İvan İlyiç onu Pravovedeniye okuluna göndermek istemişti. Praskovya Federovna, inat olsun diye çocuğu liseye verdi. Kızları evde okuyor, iyi yetişiyordu. Oğlanın da okuması fena değildi.

III

İşte İvan İlyiç'in hayatı evlendiğinden beri on yedi yıl böyle geçti. Artık eski bir savcı sayılıyordu. İstediğine uygun başka bir memuriyet beklerken bazı teklifleri reddetmişti.

Umulmadık, can sıkıcı bir olay İvan İlyiç'in hayatındaki huzuru birdenbire kaçırdı.

İvan İlyiç, üniversitesi bulunan bir şehirde mahkeme başkanlığı bekliyordu. Ama Goppe nasılsa onu geçti, bu mevkii kaptı. İvan İlyiç kızdı, söylenmeye başladı; yakın üstleriyle çatıştı. Ondan soğudular; bundan sonraki atanmalarda geri bıraktılar.

Bunlar 1880 de oluyordu. 1880 yılı İvan İlyiç'in hayatının en ağır yılı olmuştu. O yıl, aldığı maaşın yaşayışına yetmediği anlaşılmış; öte yandan herkes unutmuştu onu... Kanaatine göre, ona yapılan en büyük, en acı haksızlıklar başkalarınca son derece tabiî görülmekteydi! Hattâ babası bile ona yardım elini uzatmıştı.

İvan İlyiç, yılda üç bin beş yüz ruble alırken hayatının yolunda olduğunu, hattâ bahtlı bir adam sayıldığını anlıyordu. Ama kendisine yapılan haksızlıkları, karısının dırdırlarını ve yorganlarına göre ayak uzatmamak yüzünden yaptıkları borçları düşünerek hayatının yolunda olmaktan çok uzak bulunduğunu gayet iyi biliyordu.

Yazın malî durumunu biraz hafifletmek için izin alarak karısiyle birlikte kaynının çiftliğine gitmişti. Köyde başı boş kalan İvan İlyiç, hayatında ilk olarak sadece can sıkıntısı değil, derin bir hüzün duy-

du. Yaşayışının böyle devam edemiyeceğini, kesin şekilde harekete geçmek gerektiğini anladı.

Uzun, uykusuz bir gece taraçada gezinerek durumuyla uğraşmak için Petersburg'a gitmeye karar verdi. Onu takdir edemiyenlere ceza olsun diye, başka bir bakanlığa geçmeyi tasarladı. Ertesi gün karısının ve kaynının vazgeçirmek için yaptıkları gayretlere rağmen Petersburg'a yollandı.

Gayesi şuydu: Yıllığının beş bin rubleye çıkarılmasını istiyecekti. Artık şu veya bu bakanlık, istikameti veya memuriyeti söz konusu değildi. Ona beş bin ruble maaş lâzımdı, o kadar. İdare işlerinde mi, bankalarda mı, demiryollarında mı, İmparatoriçe Mariya müesseselerinde[1] mi — hepsi birdi onun için. Hattâ gümrüğe bile razıydı. Yalnız beş bin ruble maaş verilmesi ve onu takdir edemiyen bakanlıktan ayrılması şarttı.

İvan İlyiç'in bu seyahati umulmadık bir başarı ile sonuçlandı. Ahbabı F. S. İlyin, Kursk istasyonunda trenin birinci mevkiine bindi. Kudsak valisinin, bakanlıkta o günlerde bir değişiklik yapılacağına dair henüz telgrafla almış olduğu haberi müjdeledi. Piotr İvanoviç'in yerine İvan Semyonoviç atanıyordu.

Tasarlanan değişiklik Rusya için olan öneminden başka, İvan İlyiç için de özel bir önem taşıyordu. O arada Piotr Petroviç'in ve herhalde beraberinde

1 Hayır işleri kurumları.

dostu Zahar İvanoviç'in yükseltilmesi İvan İlyiç için çok faydalı olacaktı.

Zahar İvanoviç, İvan İlyiç'in arkadaşı ve candan dostuydu.

Bu haber Moskova'da doğrulandı. Petersburg'a varan İvan İlyiç, Zahar İvanoviç'i buldu. Adalet bakanlığında emin bir yer için söz aldı.

Bir hafta sonra karısına bir telgraf çekti:

"Zahar, bakan tarafından ilk kabulünde Miller'in yerine atanmamı sağlıyacak.,,

İvan İlyiç, birkaç kişinin değişmesi sayesinde durup dururken eski bakanlığında öyle bir mevkie geldi ki, arkadaşlarına göre iki derece birden atladı, beş bin ruble maaş, ayrıca üç bin beş yüz ruble yol parası aldı. Eski düşmanlarına, bakanlığa karşı duyduğu düşmanlık da unutuldu. İvan İlyiç mesuttu artık.

Köye çoktan beri duymadığı haz ve neşeyle döndü. Praskovya Fedorovna'nın da yüzü güldü. Aralarında bir çeşit uzlaşma yapıldı. İvan İlyiç Petersburg'da şerefine nasıl törenler yapıldığını, düşmanlarının rezil olup karşısında nasıl yılışmaya başladıklarını, mevkii yüzünden onu nasıl kıskandıklarını, özellikle Petersburg'da herkesin onu ne kadar sevdiğini anlatıp durdu.

Praskovya Fedorovna onu dinliyor, inanmış görünüyordu. Artık hiç bir şeye aksilik etmiyordu. Yalnız göçecekleri yeni şehre uydurulacak hayatın plânlarını kuruyordu. İvan İlyiç bu plânların kendi plânlarına benzediğini, tasarılarda birleştik-

lerini, bir duraklama devresine giren yaşayışının gerçek, kendine has, neşeli, tatlı kibarca niteliklere yöneldiğini memnunlukla görüyordu.

Kısa bir süre için köye dönen İvan İlyiç Eylülün onunda yeni görevine başlıyacaktı. Taşradaki evini taşıyacaktı. Alış veriş yaparak evini yerleştirecekti. Sözün kısası, kendi aklına ve mümkün olduğu kadar Praskovya Fedorova'nın gönlüne göre kararlaştırılan her şeyi yapacaktı.

İşlerin bu derece başariyle yürümesi, karısiyle gayelerinin birleşmesi, hem de bir arada bulunmaları imkânının azalması onları evlenmelerinin ilk yıllarındakinden çok birbirine bağlamıştı. İvan İlyiç ailesini hemen götürmek istedi. Fakat ona ve ailesine karşı birdenbire taşkın bir nezaket ve akrabacanlık gösteren kayın biraderiyle karısı buna karşı koydular. İvin İlyiç yalnız başına gitti.

Çok neşeli gitmişti. Başarısı ve karısiyle aralarındaki dirlik düzenlik birbirini destekliyor, neşesinin devamını sağlıyordu. Çok sevimli, tam istedikleri gibi bir ev bulundu. Geniş, tavanları yüksek, eski üslûp salonları; rahat, büyük bir çalışma odası, karısı ve kızı için odalar, oğlu için bir ders odası. Sanki onlar düşünülerek yapılmıştı bu ev!

İvan İlyiç evin döşemesiyle uğraşmaya başladı. Duvar kâğıtlarını seçiyor, mobilyeyi, hele kibar bir stil vermeyi bildiği eski eşyayı, koltuk takımları için yüzleri kendisi satın alıyordu. Her şey yavaş yavaş şekilleniyor, İvan İlyiç gitgide çizdiği ideale yaklaşıyordu. Yerleşme işi yarılandığı zaman her şeyin

umduğundan da iyi yürüdüğünü gördü. Hazırlık bitince her şeyin ne kadar zarif, kibar bir şekil olacağı ortaya çıkmıştı. Gece, düşünde, büyük salonun tamamlandıktan sonraki şeklini görüyordu. Döşemesi henüz bitmeyen küçük salonuna baktıkça şömineyi, paravam, etajerleri, şuraya buraya konmuş sandalyeleri, duvarlara asılı irili ufaklı tabakları, tunç heykelleri ve bütün bunların yerli yerine konduktan sonra salonun alacağı şekli gözünün önüne getiriyordu. Bu gibi şeylerden anlıyan, zevk duyan karısı Paşa ile kızı Lizanka'yı nasıl hayrete düşüreceğine seviniyordu. Onlar bunu hiç beklemiyorlardı çünkü...

İvan İlyiç eski ve asîl eşyayı bulmak, bunları ucuz fiyata satın almak yönünden büyük başarı göstermişti. Ailesine köye yazdığı mektuplarda, sonraki etkinin daha güçlü olması için mahsus her şeyi olduğundan daha kötü gösteriyordu. Bu işler onu o kadar sarmıştı ki vazife aşkına rağmen, yeni memuriyet işleriyle umduğundan daha az ilgileniyordu. Toplantılarda, bazan dalga geçtiği olurdu: "Acaba perde kornişlerini düz mü kıvrık mı yapmalı?..." diye zihnine takılırdı birdenbire. Kendini bunlara o derece vermişti ki işle sık sık bizzat uğraşıyor, eşyanın yerlerini değiştiriyor, perdeleri indirip tekrar takıyordu.

Bir keresinde perdeyi istediği şekilde asamıyan döşemeciye bunu göstermek için çıktığı merdivenden ayağı boşa gitti, düştü. Ama kuvvetli, çevik olduğu için hemen tutundu. Sadece böğrünü, pencere-

nin mandalına çarptı. Vurulan yer bir süre ağrıdı, ama geçti. İvan İlyiç bu zaman içinde kendini son derece neşeli, sıhhatte hissediyordu. Mektuplarında: "On beş yaş gençleşmiş hissediyorum kendimi..." diye yazıyordu.

Evin döşemesini Eylülde bitirmeyi tasarladığı halde işler Ekimin ortasına kadar uzadı. Ne var ki her şey gayet güzel olmuştu. Kendisi değil, görenlerin hepsi aynı şeyi söylüyordu. Gerçekte her şey, çok zengin olmayan ama zenginlere benzemek isteyen, bunun için benzerlik havasından kurtulamayan insanlarda olduğu gibiydi. Şam kumaşı, abanoz ağacı, çiçekler, halılar, tunç heykeller... Koyu renkli cicili bicili eşya, belirli insanlara benzemek isteyen belirli insanlarda olduğu gibi İvan İlyiç'de de dikkati çekmiyecek kadar onlarınkine benzemekteydi. Onun görüşüne göre, hepsi son derece mükemmeldi.

Ailesini istasyonda karşılayarak hazırlanmış, ışıklar içindeki eve getirince, beyaz kıravatlı uşak kapıyı açtı, çiçeklerle donatılmış antre göründü. Sonra hep birlikte hayranlık çığlıklariyle salona, oradan çalışma odasına geçtiler. İvan İlyiç çok mesuttu. Her yanı gezdiriyor, övüşlerini âdeta içine sindiriyor, zevkten uçuyordu. Ayni akşam, çayda Praskovya Fedorovna söz arasında, nasıl düştüğünü sorunca İvan İlyiç güldü, düşme sahnesiyle döşemecinin nasıl korktuğunu anlattı.

— Sporcuyum ben! Başkası olsa ölürdü belki. Ben sadece şuramı çarptım. Dokundukça ağrıyor biraz... Ama geçti artık. Bir çürük kaldı, okadar.

Yeni evde, yeni aylıkları alarak oturmaya başladılar. Her zaman, herkeste olduğu gibi evde bir oda, aylık da ihtiyaçlarından beş yüz ruble kadar eksik geliyordu. Gene de her şey çok yolundaydı. Hele ilk zamanlar, yaşayışları tam düzene girmemişken, çarşıdan şunu bunu almak, ısmarlamak, değiştirmek ya da düzeltmek gerektiği zamanlar çok iyi geçiyordu. Gerçi karı koca arasında ufak tefek anlaşmazlıklar olmuyor değildi. Ama ikisi de öyle memnundu ki, işleri o kadar çoktu ki anlaşmazlıkları büyük kavgalara vardırmıyorlardı. Düzenlenecek bir şey kalmayınca biraz sıkılmaya başladılar. Eksiklik duyuyorlardı. Yeni ahbaplar, yeni alışkanlıklar başladı. Hayatları bunlarla doldu.

İvan İlyiç, öğleden önceki zamanını mahkemede geçirdikten sonra yemeğe geliyordu. İlk günler neşesi yerindeydi. Gerçi sofra örtüsünde, koltuk takımlarındaki bir leke, perdenin kopmuş bir kordonu onu sinirlendiriyor, neşesini kaçırıyordu biraz. Bunları düzenlemek için o kadar emek vermişti ki en ufak aksilik dokunuyordu ona. Gene de, toplu olarak İvan İlyiç'in hayatı, inanışına göre, gereken şekilde üzüntüsüz, tatlı ve kibar geçiyordu.

Saat dokuzda kalkıyordu. Kahvesini içip gazeteyi okuduktan sonra resmî elbisesini giyiyor, mahkemeye gidiyordu. Orada, kendisini, "ayağını pabucuna uydurmuş"[1] sayıyordu. İş sahipleri, kaleme baş-

1 Aslında, «Takacağı hamut boynunun kalıbını almıştı» Bir eta sözü.

vurmalar, kalem işleri, genel ve idarî toplantılar... Günlük hayat olaylariyle resmî iş düzeni arasında kesin bir sınır çizmişti; insanlarla resmî münasebetlerden başka münasebetlere meydan vermemesi gerekti. Münasebetlerin sebepleri gibi münasebetler de ancak resmî olmalıydı. Meselâ; bir şey öğrenmek isteyen birisi gelir. İvan İlyiç, bu işle görevli değilse, bu adamla hiçbir münasebeti olamaz. Ama bu adamın elinde mahkeme üyesi olarak kendisine sunulacak resmî başlıklı kâğıt varsa İvan İlyiç elinden geleni yapar. Bunu yaparken karşısındakine dostça, nezaketle davranır. Resmî ilgiler bitince münasebetler de sona erer.

İvan İlyiç, resmî konuları, kendi gerçek hayatına karıştırmamak bakımından son derece ustaydı. Bunu hem uzun bir tecrübeyle, hem de istidadiyle o derece geliştirmişti ki bazen, eğlence olsun diye kendisine insanî ve resmî münasebetleri birbirine karıştırmak izni verir; bunu âdeta sanatkârane yapardı. Kendisine böyle bir izin vermesinin sebebi, gerektiği zaman resmiyeti benimsiyerek insanî şeyleri uzaklaştırmaya iktidarı bulunduğunu hissetmesiydi.

Evet, İvan İlyiç bu işi yalnız zahmetsizce, tatlılıkla, sadece kibarca değil, sanatkâr ustalığiyle yürütüyordu. Aralıklarda sigara, çay içiyor; biraz siyasetten, biraz genel işlerden, biraz kâğıt oyunundan en çok da memur atanmalarından konuşuyordu. Sonra yorgun, ama orkestranın birinci kemanında kendine ait kısmı gayet güzel çalmış bir sanatçının duygulariyle eve dönüyordu. Eve geldiği za-

man kızı annesiyle ya bir yere gitmiş bulunurdu ya da Lisede olan oğlu ödevlerini özel öğretmenlerle hazırlar, lisede öğrendiklerini böylece daha iyi bellerdi. Her şey iyi gidiyordu.

Yemekten sonra misafir olmadığı günlerde İvan İlyiç bazan günün konusu olan bir kitabı okurdu. Akşam da çalışmaya otururdu. Yeni evrak okur, kanunları incelerdi, ifadeleri karşılaştırır, kanunlarda ilgili maddeleri arardı. Bu iş onu ne sıkıyor, ne de eğlendiriyordu. Canı sıkıldığı zaman "Vint" oynardı. Vint oynamadıkları gün kitap ve mahkemeden getirdiği evrakla oyalanmak karısiyle başbaşa oturmaktan daha iyiydi.

İvan İlyiç yüksek çevrelerde önemli mevkiler tutan hanımlarla beyleri ufak çapta ziyafetlere çağırırdı. Bu ziyafetler, o çevrelerden kimselerle vakit geçirmesi, bu gibi insanların boş zamanlarını doldurma şekline benzediği ve böyle zamanlarda salonu, onların salonunu andırdığı için zevk alırdı bu ziyafetlerden.

Hattâ bir kere balomsu bir toplantı yapılmıştı; dans edildi. İvan İlyiç pek eğlendi. Yalnız karısiyle pasta ve şeker yüzünden adamakıllı kavga etmişlerdi o gün. Praskovya Fedorovna'nın kendine göre hesapları varken İvan İlyiç her şeyin en pahalı pastacıdan alınmasında ısrar etti ve lüzumundan fazla pasta aldı. Kavga, pastaların fazla alındığı için artması ve hesap puslasının kırk beş rubleye kabarması yüzünden çıkmıştı. Büyük, korkunç bir kavga oldu. Praskovya Federovna kocasına "Aptal, mendebur" gibi

sözler sarfetti. O da başını elleri arasına alarak, öfkeli halinde boşanmadan bahsetti... Her şeye rağmen toplantı çok neşeli olmuştu. Seçkin kimseler gelmişti. İvan İlyiç "Vur patlasın» derneğinin kurucusu olmakla ün salmış, prenses Trifonova'nın kızkardeşi ile dans etmişti o gece...

Memuriyet sevinçleri İvan İlyiç'i ilgilendiriyor, sosyal hayattaki sevinçleri gurur veriyordu. Ama gerçek sevinci sadece "Vint" oyununda buluyordu. İtiraf ettiğine göre, şu veya bu hoşa gitmez olaydan sonra iyi oyuncularla Vint masasına oturmak zevki, yanan birçok mumlar arasında patlayan bir mum gibi, tattığı zevklerin en parlağıydı... Oyuncular gürültücü olmamalı, mutlaka dört kişi olmalıdır. Beş kişi olunca, oyundan çekilme zorunluluğunu hoş görür gibi davranmanıza rağmen bu çekime pek acıdır. Kâğıt geldiği vakit zekâ, ciddilikle oynanmış bir oyun; arkasından uygun bir yemek ve bir bardak şarap... Vint'de ufak bir kârı da varsa (büyüğü tadını kaçırırdı), İvan İlyiç pek keyifli yatardı o gece.

İşte yaşayışları böyleydi. Muhitleri seçkindi. Evlerine hem kalburüstü kimseler, hem genç kuşağın ileri gelenleri geliyordu.

Karı kocanın ve kızlarının ahbap çevresi hakkındaki görüşleri birleşti. Duvarlarında Japon tabakları asılı salonlarına taşkın sevgilerini belirterek dalan babayani kılıklı birtakım dost ve akrabalarını, söz birliği etmedikleri halde kendilerinden uzaklaştırıyor, onlardan kurtuluyorlardı. Çok kısa zaman

içinde bozuk kılıklı dostlar Golovin ailesinin salonuna dalmaktan çekinmeye başladılar, sonunda büsbütün uğramaz oldular. Böylece Golovin'ler yalnız en seçkin muhitle kaldılar.

Gençler Lizanka'ya kur yapıyorlardı. Dmitri İvanoviç Petrişçev'in oğlu ve biricik mirasçısı sorgu yargıcı Petrişçev de Lizanka ile ilgilenmeye başladı. Hattâ İvan İlyiç ile karısı arasında bu meseleye dair konuşmalar bile oldu: gençleri bir troika gezintisine mi götürmeliydiler? yoksa bir temsil mi tertip etmeliydiler?

Böylece yaşıyorlardı. Her şey rahat, sarsıntısız, değişmeden çok iyi gidiyordu.

IV

Herkesin sağlığı yerindeydi. İvan İlyiç'in bazan ağzında tuhaf bir tad, karnının sol yanında bir rahatsızlık duymasına da hastalık denemezdi ya.

Ama bir şey oluverdi; bu rahatsızlık büyümeye, henüz ağrı değil de böğründe daimî bir ağırlık neşesini kaçırmaya başladı. Bu, günden güne artan neşesizlik Golovin ailesinde henüz kökleşen huzuru, kibar hayatın tadını kaçırıyordu. Karı kocanın kavgaları sıklaştı. Hayatlarında tad, huzur pek çabuk kaçtı; kala kala bir kibarlık kaldı... Geçimsizlik sahneleri gene başladı. Gene sadece karı kocanın çatışmadan birleşebildikleri sevişme adacıkları kaldı. Artık bu defa Praskovya Federovna'nın kocasının geçimsiz bir adam olduğunu söylemesi sebepsiz değildi. Kendine has her şeyi büyütme huyu ile kocasının öteden beri böyle kötü tabiatlı olduğunu, buna yir-

mi yıl katlanmak için kendisi gibi iyi kalpli olmak gerektiğini söylüyordu. Gerçekten, bu defa kavgalar hep İvan İlyiç'den çıkıyordu. Söylenmeye daima yemekten önce, çoğunda çorba içerken başlardı. Kâh sofra takımlarından bir şeyin bozulup eksildiğinin, kâh yemeğin iyi olmadığının farkına varırdı. Bazan, oğlunun dirseklerini masaya koymasına, ya da kızının saç tuvaletine kızardı. Hepsinde Praskovya Fedorovna'ya suç buluyordu.

Praskovya Fedorovna ilk zamanlarda karşılık veriyor, tersliyordu onu. Ama İvan İlyiç bir iki kere yemek sırasında öyle müthiş öfkelendi ki karısı bu marazî halin yemekle ilgili olduğunu anladı, sabırlı olmaya çalıştı. Karşılık vermiyor, sadece yemeği bir an önce bitirmeye gayret ediyordu.

Praskovya Fedorovna sabrını büyük bir erdem sayıyordu. Kocasının kötü huylu, hayatının baş belâsı olduğuna karar verdi, kendisine acımaya başladı. Acıdığı ölçüde kocasından nefret ediyordu. Ölmesini istemeye başladı. Ama bunu da istiyemezdi, çünkü ondan sonra aylıkları kesilecekti. Bu bakım dan onu kocasına karşı daha çok hiddetlendiriyordu. Ölümün bile onu kurtaramıyacağını düşündükçe kendini son derece bahtsız sayıyor, için için sinirleniyordu. Gene de bu halini saklıyor, gizlenen bu öfke İvan İlyiç'in hiddetini artırıyordu.

İvan İlyiç'in her zamankinden fazla haksız olduğu fırtınalı sahnelerden birinden sonra adamcağız gerçekten huysuz olduğunu kabul etti, bunun hastalığından ileri geldiğini açıkladı. Praskovna Fedorov

na da, hasta ise bakılması gerektiği cevabını verdi. Hattâ muayene için meşhur bir doktora gitmesini istedi.

Gitti. Her şey tahmin ettiği gibiydi. Her şey her zaman olduğu gibiydi. Bekleme, doktorun yapmacık azameti; İvan İlyiç'in mahkemede kendine verdiği azamet... Muayene vuruşları, dinleme, önceden bilinen, gereksizliği besbelli cevaplar... "'Hele elimize düşün... Bizce yapılacak iş malûmdur ve şüphe götürmez; kim olursa olsun muamelemizde fark yoktur!" Telkinler, manâlı tavırlar... Mahkemede olduğu gibi herkes için aynı muamele. O, mahkemede sanıklara karşı nasıl davranıyorsa, meşhur doktor da ona karşı aynı tavrı takınmaktaydı.

Doktor,

— Şu veya bu âraz sizde şu veya bu hastalığın bulunduğunu gösteriyor; dedi. Ama şunun ve bunun tahlili, bunları doğrulamazsa, hastalığınızın filân falân şey tahmin edildiği zaman... v.s., v.s...

Oysaki İvan İlyiç için bir tek meselenin önemi vardı; durumu tehlikeli miydi, değil miydi?... Fakat doktor bu yersiz soruya önem vermiyordu. Doktorun görüşüne göre bu soru boş, incelemeye değmez bir soruydu. Hastalığın böbrek kayması, müzmin nezle ve kör bağırsak hastalığından hangisi olduğunu ayırdetmek gerekti, o kadar. Söz konusu olan İvan İlyiç'in hayatı değil, hastalığın böbrek kaması ile kör bağırsak konularından hangisi üzerinde olduğu tartışma idi.

Doktor bu tartışmayı İvan İlyiç'in gözü önünde çok parlak bir şekilde kör bağırsağın lehinde halletti. Yalnız idrar tahlilinin yeni deliller vermesi ihtimali olduğunu, o takdirde meselenin incelenmesine yeniden başlanacağını da ekledi. Her şey tıpkı bizzat İvan İlyiç'in sanıklara son derece parlak şekilde uyguladığı gibiydi. Doktor da aynı başarıyla karar özetini yaptı, sanığına gözlüğünün üstünden muzaffer, hattâ neşeli bir bakışla baktı.

Doktorun özetinden çıkardığı sonuca göre İvan İlyiç'in durumu kötüydü. Bu, doktoru da, belki hiç kimseyi de ilgilendirmiyen bir meseleydi. Kötü durumda olan oydu. Doktorun özeti İvan İlyiç'de acı bir tesir bıraktı, içinde kendisine karşı derin bir acıma uyandırdı. Bu önemli meseleye karşı ilgisiz kalan doktora karşı da büyük bir kin duydu. Ama ses çıkarmadı. Kalktı; parayı masanın üstüne koydu, içini çekerek:

— Biz hastalar size belki çok defa yersiz sorular sorarız, dedi. Aslında hastalığım tehlikeli mi, değil mi?

Doktor tek gözüyle gözlüğünün altından sert bir bakışla onu süzdü. Bu bakışla sanki, "Soruların dışına çıktığınız takdirde sizi mahkeme salonundan çıkarmak zorunda kalacağım." demek ister gibiydi. Sonra.

— Size demin, lüzumlu ve mümkün olan şeyleri söylemiştim, dedi. Sonucu tahlil gösterecektir.

Doktor İvan İlyiç'i başiyle selâmladı. İvan İlyiç ağır adımlarla dışarı çıktı. Kızağına mahzun mah-

zun bindi, eve gitti. Yolda durmadan doktorun söylediklerini tekrarlıyordu. Bu karışık, anlaşılmaz bilimsel kelimeleri düz dile çevirip içinden, "Halim fena mı; çok mu fena durumdayım?... Yoksa henüz korkacak bir şey yok mu?" sorusuna cevap vermeye çalışıyordu.

Doktorun söylediklerinden, çok fena bir halde olduğu anlamı çıkar gibiydi. İvan İlyiç sokaklarda her şeyi hüzünlü, neşesiz gördü. Arabacılar üzgün, evler kederli, yoldan gelip geçenler, dükkânların görünüşü yaslıydı. Hep aynı şekilde gizlice, sızı halinde devam eden, bir dakika ara vermiyen ağrı da sanki doktorun çapraşık, sözleriyle ilgiliydi ve daha ağır bir anlam alıyordu. İvan İlyiç yeni, acı bir hisle dinliyordu bunu.

Eve gelince doktorun söylediklerini karısına anlatmaya başladı. Karısı onu dinlerken odaya başında şapkasiyle kızı girdi. Ana kız sokağa çıkacaklardı. Genç kız bu can sıkıcı şeyleri dinlemek için zorla oturdu ama çabucak sıkıldı. Annesi de sonuna kadar dinlemeden kalktı.

— Çok memnun oldum, dedi. Artık bundan sonra ilâcını düzenli içeceksin. Reçeteni ver de Gerasim'i eczaneye yollıyayım.

Praskovya Federovna giyinmek üzere odadan çıktı.

İvan İlyiç, kadın odasından çıkana kadar soluk almadan durdu. Arkasından uzun bir iç çekti:

— Ne diyelim ... Belki durum gerçekten o kadar kötü değildir... dedi.

İlâç içmeye, doktorun sağlık verdiği şeyleri yapmaya başladı. İdrar tahlilinden sonra ilâçlar, tavsiyeler değişti. Tahlilde ve bundan sonraki tedavide bir karışıklık olmuştu. Doktorla bir türlü görüşülemiyordu. Oysaki yapılanlar doktorun söyledikleri değildi. Doktor ya bir şeyler unutmuş, ya yalan söylemiş ya da bir şey saklıyordu ondan...

Ama İvan İlyiç gene de tavsiyeleri yerine getiriyordu. İlk zamanlar bununla avunuyordu.

Doktoru ziyaretinden sonra başlıca işi sağlığını korumak ve ilâç almak hususunda doktorun tavsiyelerini harfi harfine yerine getirmek, acılarını ve bütün uzuvlarının nasıl işlediğini dinlemek oldu.

Böylece İvan İlyiç'in başlıca meraklı hastalık - sağlık konuları oldu. Birisi yanında hastalardan, ölenlerden, iyi olanlardan hele onun hastalığına benziyen hastalıklardan söz açacak olsa İvan İlyiç heyecanını gizlemeye çalışarak dikkat kesiliyor, sorular soruyor, hastalığını kendi hastalığıyla kıyaslıyordu.

Ağrı azalmıyordu. Ama İvan İlyiç daha iyi olduğunu düşünmek için kendi kendini zorluyordu. Herhangi bir sebeple heyecanlanıncaya kadar aldanabiliyordu. Fakat karısiyle aralarında bir anlaşmazlık, dairede bir aksilik, Vint'de kâğıdın kötü gelmesi o saat hastalığının şiddetini duyuruyordu. Eskiden her türlü başarısızlığa göğüs gererdi. Kötü şeyleri düzelteceğini, başarıya ulaşacağım, oyunda iyi kâğıt geleceğini umardı. Şimdi her başarısızlık onu üzüyor, umutsuzluğa düşürüyordu. Kendi kendine,

"İşte tam iyileşmenin, ilâcın etki göstermeye başladığı sırada bu uğursuzluk, ya da aksilik..." derdi, Aksiliğe veya canını sıkan, onu hırpalıyan insanlara için için kızıyordu. Bu hiddetin onu yavaş yavaş harabettiğini anlıyor ama hiddetten alamıyordu kendini.

İvan İlyiç'in, olaylara ve insanlara kızmasının hastalığını artırdığını anlaması, bunun için de bazı aksi tesadüflerle ilgilenmesi gerekirdi. Ama o, bu konuda tam aksi düşüncedeydi. Huzura, sessizliğe ihtiyacı olduğunu söyliyerek bunları bozan her şeyi kolluyor, her seferinde hiddete kapılıyordu. Durumunu fenalaştıran başka bir bakım da, tıbbi kitaplar okuması ve doktorlarla istişare etmesiydi. Kötüleşmesi hep aynı şekilde sürdüğü için İvan İlyiç geçen günleri birbiriyle kıyaslarken kendini aldatabiliyordu; durumu günden güne pek az farkediyordu. Gene de doktorlarla görüşürken durumun kötüye doğru hem de pek çabuk gittiğini sezer gibi oluyordu. Buna rağmen durmadan doktorlara akıl danışmaktaydı.

Bu ay, başka bir şöhret sahibine gitti. O da, aşağı yukarı ilk gittiği ünlü doktorun söylediklerini tekrarladı. Ancak sorularını başka şekilde yöneltti. İkinci ünlü doktorla danışması İvan İlyiç'in korkusunu, kaygısını bir kat daha artırdı.

Arkadaşının arkadaşı — gayet iyi bir doktor — hastalığına bambaşka bir teşhis koydu. İyileşeceğini vadettiği halde, soruları ve tahminleriyle İvan İlyiç'i büsbütün şaşırttı, korkusunu çoğaltı. Homeo-

pat bir doktor da başka bir hastalık buldu; bir ilâç verdi. İvan İlyiç bir hafta kadar bu ilâcı herkesten gizli aldı. Bir hafta sonra iyileşme eseri görmeyince hem eski tedaviye hem de ikinciye olan güvenini kaybetti. Mâneviyatı kırıldı. Tanıdık bir bayan, bir bakan, bir hastanın, ikonlardan şifa bulduğunu anlattı.

İvan İlyiç gayet dikkatle dinledi ve inandı. Ama bu olay onu bayağı korkuttu. Kendi kendine: "Kafaca bu kadar sarsılmış mıyım? Ne saçma şey!... Pek mânasız şeyler bunlar, dedi. Vehme kapılmamalı; bir doktorda karar kılıp onun tedavisine harfi harfine devam etmeli... Bundan sonra böyle yapacağım. Yeter artık. Bir şey düşünmiyeceğim; yaza kadar sıkı bir tedavi altına gireceğim. Ondan sonrasını düşünürüz. Bocalamalara son verdim artık."

Evet, bunu söylemek kolay ama yerine getirmek imkânsızdı. Böğründeki ağrı onu durmadan rahatsız ediyor, âdeta şiddetleniyor, temelleşiyordu. Ağzında tuhaf bir tad peydah oldu; ağzından fena bir koku geldiği kuşkusuna kapıldı. Gitgide iştahtan, kuvvetten kesiliyordu. Artık aldanmanın yeri yoktu. İvan İlyiç'in başına yeni, önemli, hayatında bu derece önemlisi olmıyan bir şey gelmişti. Bunu bilen yalnız o idi. Etrafındakiler anlamıyor ya da anlamak istemiyorlar; dünyada her şeyin eskisi gibi gittiğini sanıyorlardı. İvan İlyiç'i en çok üzen de buydu.

Ev halkı, hele karısiyle kızı mevsim eğlencelerine dalmışlardı. İvan İlyiç onların hiçbir şey anlamadıklarını, onun neşesiz, zorlukçu davranışlarına

kızdıklarını anlıyordu. Sanki kabahat onundu... Saklamak istedikleri halde, onlara engel olduğunu görüyordu. Karısı hastalığına karşı kendine mahsus bir hal takınmıştı. İvan İlyiç bu konuda ne söylese, ne yapsa kadın durumunu değiştirmiyordu. Durumu da şöyleydi: Praskovya Fedorovna eş dostla konuşurken,

— Biliyorsunuz ya, bizim İvan İlyiç herkes gibi yapmaz; diyordu. Verilen tedaviye aldırış etmez. Bugün bakarsın damlaları alır, yemeğini yer, vakitlice yatar. Ertesi gün, ben görmiyecek olursam ilâcını almayı unutur, mersinbalığına yüklenir... (Oysaki yasaktır bu ona...) Bu yetmiyormuş gibi, gece yarısına kadar Vint masasında oturur.

İvan İlyiç öfkeyle,

— Ne zaman bu? diye atılır. Piotr İvanoviç'de... Topu topu bir defa.

— Ya dün Şebek'lerde?

— Ağrıdan nasıl olsa uyuyamıyacaktım...

— Neden olursa olsun; yalnız bu gidişle asla iyi olmıyacaksın sana söyliyeyim. Üstelik bizi üzüyorsun.

Praskovya Fedorovna, kocasının hastalığına karşı bu göstermelik halleriyle hem dışarıya hem kocasına şunları anlatmak istiyordu: Bu hastalıktan İvan İlyiç kendisi sorumludur; hastalığı, karısına yaptığı yeni bir aksilikten başka bir şey değildir. İvan İlyiç karısının elinde olmadan böyle yaptığını hissediyor ama bununla teselli olamıyordu,

Mahkemede kendisine karşı tuhaf bir durum

alındığının farkına varıyor veya böyle düşünüyordu. Bir aralık İvan İlyiç, ona yakında yeri boşalacak bir adama bakar gibi baktıkları kuşkusunu duymaya başladı. Bir ara da arkadaşları onun kuruntulariyle dostça alay etmeye başlamışlardı. Sanki içinde yer eden, onu durmadan kemiren, bir bilinmezliğe sürükliyen dehşetli, korkunç, görülmemiş şey tatlı şakalar için en güzel konu idi! Hele İvan İlyiç'e on yıl önceki kendi halini hatırlatan Şvartz, küstahlığı ve özentili kibarlığiyle fena halde sinirlendiriyordu onu.

Arkadaşları eve gelirlerdi. Bir parti Vint oynamak üzere masaya otururlardı. Kâğıtları dağıtırlardı. Yedi karo yan yana düşüyordu...

Oyun ortağı.

— Kozsuz, diyerek iki karoyu tutuyordu.

Daha ne olsun! Neşeli, dinç olmak lâzım. Oyun iyi gidiyor. Gel gelelim İvan İlyiç birdenbire kemiren ağrıyı, ağzındaki kötü tadı duymağa başlıyor, bu haliyle oyundaki başarıya sevinmesi ona gayet garip görünüyordu.

İvan İlyiç oyun ortağı Mihayıl Mihayloviç'in desteyi karmasına, nezaket göstererek kâğıtları önüne toplamaktan vazgeçmesine dikkat ediyor.

Mihayıl Mihayloviç toplama zevkini İvan İlyiç'e tattırmak için kâğıtları ona doğru uzatıyor.

"Elimi uzatmıyacak kadar halsiz mi sanıyor beni?" diye düşünüyor İvan İlyiç. Kozları unutuyor, yanlış bir hareketle oyunu kaybediyor ve ortağına da kaybettiriyor. İşin en korkunç yanı Mihayıl Mihayloviç'in buna son derece canı sıkıldığı halde ta-

mamiyle kayıtsız görünmesidir. Neden kayıtsız kaldığını düşünmek de korkunç...

Hepsi onun rahatsız olduğunu görüyor,

— Yoruldunuzsa bırakabiliriz. Dinlenin, diyorlar.

Dinlenmek mi?... Hayır. Hiç yorulmamıştır o!...

Partiyi bitiriyorlar. Arkadaşlarının hepsi sessiz, neşesizdir. İvan İlyiç toplu neşesizliğe sebep olduğunu hissediyor, ağır havayı dağıtmak elinden gelmiyor. Misafirler yemek yiyip dağılıyorlar. İvan İlyiç de, kendi hayatını nasıl zehirlemişse şimdi de başkalarının hayatını zehirlediğini, üstelik bu zehirin azalmıyarak gitgide bütün varlığını sardığını anlıyarak tek başına kalıyor.

Bu anlayışın verdiği maddi ıstırap ve korkuyla yatağa giriyor. Çoğu zaman gecenin büyük kısmını ağrılar yüzünden uykusuz geçirmek zorunda kalıyor. Sabah gene kalkmak, giyinmek mahkemeye gitmek, konuşmak, yazmak gerekmektedir. Gitmezse evde; her biri ayrı azap olan koskoca bir yirmi dört saat geçirmek zorunda kalacaktır. Böylece ölüm uçurumunun kenarında yalnız başına, yanında bir anlayıp acıyanı olmadan yaşamaktır kaderi...

V

Böylece bir iki ay geçti. Yılbaşından önce İvan İlyiç'in kaynı oraya gelmiş, onlarda kalmıştı.

İvan İlyiç mahkemedeydi, Praskovya Fedorovna çarşıya çıkmıştı.

İvan İlyiç çalışma odasına girdiği zaman sıhhatli, kanlı canlı bir adam olan kaynını bavulunu açar-

ken buldu. Adam, İvan İlyiç'in geldiğini duyarak başını kaldırdı, bir saniye kadar sessizce ona baktı. Bu bakış İvan İlyiç'e her şeyi anlattı. Kaynı hayret çığlığını güç tuttu. Bu hareketi durumu açıklıyordu.

— Nasıl, değişmiş miyim?...

— Evet... bir değişiklik var...

Bundan sonra İvan İlyiç konuşmalarını hep sağlık durumuna getirmek istedi ama kaynı buna bir türlü yanaşmadı.

Praskovya Fedorovna geldi. Misafir onun odasına geçti. İvan İlyiç odasını anahtarla kilitledi, aynanın karşısına geçti. Önce önden, sonra yandan inceledi kendini... Karısiyle birlikte çıkardığı resmi aldı, aynadaki hayalle karşılaştırdı; dehşetli değişme vardı. Daha sonra kolunu dirseğine kadar sıvadı, baktı, gömleğin kolunu indirdi. Kanapeye oturdu, yüzü asıldı. Sonra,

— Hayır hayır... olamaz! dedi.

Oturduğu yerden fırladı, masaya yaklaştı, bir dâva dosyasını açıp okumaya başladı ama okuyamadı. Kapıyı açarak büyük salona geçti. Küçük salonun kapısı kapalıydı. İvan İlyiç parmaklarının ucuna basarak kapıya yaklaştı, dinlemeye başladı.

Praskovya Fedorovna,

— Hadi canım, büyütüyorsun sen! diyordu.

— Ne büyütmesi! Sen farkında değilsin. Adam bitmiş. Gözlerine baksana... Can yok... Hastalığı neymiş?

— Kimse bilmiyor. Nikolayev (başka bir doktor) bir şey söyledi ama aklımda kalmadı. Leşçe-

titizki (asıl meşhur doktor) tam aksini söyledi.

İvan İlyiç kapıdan çekildi. Odasına gitti, yattı ve düşünmeye başladı: "Böbreğim kaymış... evet, böbreğim kaymış..." Doktorların ona böbreğinin nasıl kopup kaydığı hakkında anlattıklarını hatırladı Muhayyilesini zorluyarak bu böbreği tutup durdurmaya, yerine yerleştirmeye çalışıyordu. Hani bu öyle uzun boylu bir iş de değildi. "Hele Piotr İvanoviç'e gideyim bir!" (Doktorun arkadaşı olan dostuydu bu.)

İvan İlyiç zile bastı. Arabayı hazırlamalarını emretti, gitmeye hazırlandı. Karısı, yüzünde keder izleri ve başka zaman görülmüyen iyilikçi bir ifade ile,

— Nereye Jan diye sordu.

Bu alışılmamış yumuşaklık İvan İlyiç'i kızdırdı. Karısına ters ters baktı.

— Piotr İvanoviç'e gdeceğim. İşim var.

Doktorun arkadaşı olan dostuna gitti. Birlikte doktora gittiler. Doktor evdeydi. İvan İlyiç uzun boylu konuştu onunla.

Doktor, vücudunda olup bitenleri tıp diliyle açıkladı. Kör bağırsağında bir şey — ufacık bir şey vardı... Fakat iyileşmesi mümkündü. Bir organ güçlendirilip diğerinin çalışması ağırlaştırılıyor, böylelikle arıza giderilebiliyordu.

İvan İlyiç yemeğe biraz geçikti. Yemekten sonra neşeli neşeli konuştu; bir türlü çalışmak istemiyordu canı o akşam. Sonunda yazıhaneye geçti, hemen masaya oturdu. Dâva dosyalarını okuyor, ça-

lışıyordu. Gene de, geri bırakılmış önemli, hayatî bir iş olduğu; o işle, bunları bitirdikten sonra uğraşacağı düşüncesi bir türlü bırakmıyordu onu. İşini bitirdikten sonra körbağırsak konusuna dönecekti. Ama öyle yapmadı, salona, çay içmeye gitti. Konukları vardı. Konuşuyorlar, piyano çalıyorlar, şarkı söylüyorlardı. Kızları için arzuladıkları talip, sorgu yargıcı da oradaydı.

İvan İlyiç, karısının söylediğine göre yemektekinden daha neşeliydi. Ama geri bıraktığı körbağırsağına ait önemli düşünceler bir an bile aklından çıkmıyordu. Saat on birde konuklarından izin alarak odasına geçti. Hastalandığından beri çalışma odasının bitişiğindeki küçük odada yatıyordu.

Odasına gidip soyundu, Zola'nın bir romanını aldı. Okumuyor, düşünüyordu. Körbarsağını isteğine uygun olarak hayalinde düzeltti. Emişme yoluna giriyor, dışarı çıkıyor, organların düzenli çalışması yeniden başlıyordu. Kendi kendine, "Orası öyle ama tabiata yardım etmek gerek," dedi. İlâcını hatırladı; kalktı, içti. Sırt üstü uzanarak ilâcın faydalı etkisini, ağrıyı nasıl kestiğini dinlemeye başladı.

"İlâcımı muntazam alarak her türlü zararlı etkilerden kaçınmalıyım... Daha şimdiden bir derece iyileştiğimi, epey iyileştiğimi hissediyorum!

İvan İlyiç eliyle böğrünü yokladı. Dokununca acımıyordu. "Hiçbir şey duymuyorum. Gerçekten epey iyileştim!"

Mumu söndürdü, yan yattı... Körbağırsağı düzeliyor, emişme yolunda... Birdenbire o mahut, derinden gelen sızıyı hafif ama kuşkulandırıcı, inatçı ağrıyı hissetti. Ağzında da o eski, çirkin tad... Yüreği bulandı, zihni karıştı. "Allahım! Yarabbi!... dedi. Gene, gene başladı... Bitmeyecek bu; hiç bitmeyecek!"

O ada meseleyi bambaşka yönden gördü: "İş ne körbağırsakta, ne de böbrekte; hayat ve ölümde... Öyle ya. Bir hayat vardı; şimdi de gidiyor... Gidiyor ve bunu tutmak elimde değil... Evet. Ne diye kendimi aldatayım? Ölmekte olduğum, benden başka herkesce bilinmiyor mu? Hafta, gün meselesi... Hattâ belki de şimdi... Demin ortalık aydınlıktı, şu anda karanlık... Buradayım. Birazdan oraya gideceğim! Nereye?..." Birdenbire buz kesildi, nefesi durdu. Yalnız kalbinin vuruşlarını duyuyordu.

"Ben yok olacağım. O zaman ne olacak acaba?... Hiçbir şey olmayacak. Yok olunca nerede olacağım? Yoksa ölüm... Hayır istemem!" Yataktan fırladı. Mumu yakmak istedi. Titriyen eliyle etrafını yokladı; mumu, şamdanla beraber yere düşürdü, yastığın üstüne yıkıldı. Gözleri açık, yattığı yerden karanlığa bakıyor, "Hiçbir şeyin önemi kalmadı... Ölüm! Evet, ölüm... diye düşünüyordu. Oradakilerin hiçbiri bilmiyor, bilmek istemiyor, acımıyorlar. Eğleniyorlar. (Uzaktan, kapalı kapının üstünden seslerin uğultusunu, çalgı seslerini duyuyordu.) Vız geliyor onlara ama kendileri de ölecekler. Eşekler!... Ben biraz önce, onlar biraz sonra... Ama on-

ların da başına gelecek. Oysaki orada coşup duruyorlar. Hayvanlar!..." Hiddetten boğuluyordu. Dayanılmaz bir ıstırap içindeydi. "Herkesin, her zaman bu müthiş korkuya katlanması kabil mi?"

İvan İlyiç kalktı. "Doğru yapmıyorum. Sakinleşmeliyim. Her şeyi aklımdan bir kere daha geçirmek gerek..." Düşünmeye başladı: "Evet... Hastalığın başlangıcı — böğrümü vurdum. Ama halim hep buydu; bugün de, yarın da... Biraz sızladı, sonra arttı. Sonra doktorlar ortaya çıktı. Sonra neşesizlik, hüzün, gene doktorlar... Böylelikle adım adım uçuruma yaklaşıyorum, kuvvetim azaldı. Daha sonra... daha sonra zayıfladım, gözlerimin feri kaçtı. İşte ölüm geldi çattı; ben de bağırsağımı düşünüyorum!... Bağırsağımı nasıl tamir etsek diye çare arıyorum. Oysaki işte ölümün ta kendisi!... Ölüm mü acaba ..." Gene korku sardı. Tıkanacak oldu. Eğilerek kibrit aramaya başladı. Dirseğini komodine dayadı. Komodin eğilmesine engel oluyor, kolunu acıtıyordu. İvan İlyiç kızdı. Hırsla, daha çok abandı ve komodini devirdi. Tıkanarak, perişan halde ölümü bekliyerek sırt üstü yatağa yıkıldı.

O sırada konuklar dağılıyordu. Praskovya Fedorovna onları uğurlarken gürültüyü duydu, odaya girdi.

— Ne oldu?

— Hiç. Komodini kazara düşürdüm de...

Karısı gidip mum getirdi. İvan İlyiç yattığı yerde, bir fersah yol koşmuş biri gibi sık sık, derinden soluk alarak sabitleşmiş gözleriyle kadına bakıyordu.

— Ne var Jan?

— Hi..iç... Dü...şür...düm...

"Ne diyeyim?... Ne dersem, anlamıyacak ki!" diye düşündü.

Karısı gerçekten anlamadı. Mumu yerden kaldırdı, yaktı ve aceleyle çıktı. Bir bayan misafiri gelecekti. Döndüğü vakit İvan İlyiç hep öyle, arka üstü, tavana bakarak yatıyordu.

— Nasılsın Jan? Yoksa fenalaştın mı?

Kadın başını salladı, yanına oturdu.

— Beni dinle Jan, bana kalırsa Leşçetitzki'yi çağıralım. Ne dersin?

Bunun anlamı, şöhretli doktoru çağırıp parayı esirgememekti. İvan İlyiç dudaklarında zehirli bir gülümsemeyle.

— Hayır, istemez; dedi.

Karısı bir parça daha oturdu. Sonra yaklaşarak alnından öptü.

İvan İlyiç, kadın onu öperken bütün varlığiyle ondan nefret ediyor, itmemek için kendini zor tutuyordu.

— Allah rahatlık versin. Uyursun inşallah.

— İnşallah.

VI

İvan İlyiç ölmekte olduğunu duyuyor, üzüntüden kurtulamıyordu. Ölmekte olduğu inancı bütün varlığını kaplamıştı. Fakat alışmak şöyle dursun âdeta mânasını kavrıyamıyordu.

Kizeveter'in Mantık kitabında,

"Gaius bir insandır. İnsanlar ölümlü olduklarına

göre Gaius da ölümlüdür". deniyordu.

İvan İlyiç bu örneği bütün ömrünce yalnız Gaius'a uygulamayı doğru buluyordu. Kendisine asla değil... Orada Gaius, bir sıradan bir insan olduğu için bu hüküm doğruydu. Ama İvan İlyiç Gaius olmadığı gibi sıradan bir insan da değildi. O, öteden beri bambaşka, herkesten apayrı bir varlıktı. O, vaktiyle annesi ve babasıyla, Mitya ve Volodya kardeşleriyle, oyuncaklarıyla, arabacıyla, dadısıyla; sonra da Katenka ile geçen çocukluğunu, delikanlılığını, gençliğini; sevinçleriyle, kederleriyle, heyecanlariyle anan Vanya idi.

Gaius, Vanya'nın o kadar sevdiği çizgili lâstik topun kokusunu bilir miydi? Gaius onun gibi annesinin elini öper miydi? Annesinin ipek elbisesi Gaius için böyle tatlı hışırdar mıydı? Pravovedeniye okulunda börek yüzünden baş kaldıran Gaius muydu? Aşk duygularını hisseden Gaius muydu? Gaius onun gibi duruşma idare edebilir miydi?

Gaius gerçekten ölümlüdür, onun ölmesi kabul edilebilir! Ama ben, Vanya, İvan İlyiç, ben başkayım... Bütün duygularımla, düşvüncelerimle başkayım! Ölüme zorla götürülmeme imkân yok. Çok feci bir şey olurdu bu!

İvan İlyiç böyle düşünüyordu: "Benim de Gaius gibi ölmem gerekseydi, bunu önceden bilecektim. İçim söylerdi bunu... Ama hiç de öyle olmadı. Ben de, bütün arkadaşlarım da, hepimiz, bunun, Gaius'daki gibi olmayacağını anlıyorduk. Oysaki şimdi böyle bir

şey... yo, mümkün değil! Mümkün değil ama oldu işte. Neden bu? Nasıl anlamalı bunu?..."

İvan İlyiç bir türlü kavrayamıyor; bu düşünceyi yalan yanlış marazî bir düşünce gibi kendinden uzaklaştırmaya, yerini başka, doğru, salim düşüncelere vermeğe çalışıyordu. Fakat bu düşünce hattâ düşünce gibi değil, gerçek gibi gelip önüne dikiliyordu. O zaman bu düşüncenin yerine, sırayla, başka düşünceler çağırıyor, bunlarda bir dayanak noktası bulmayı umuyordu. Ölüm fikrini perdeliyen eski düşünce şekline dönmek istiyordu. İşin tuhafı, önceleri ölümü ondan gizliyen şeyler şimdi aynı etkiyi yapmıyordu.

İvan İlyiç son zamanda ona ölümü unutturan eski duygularını canlandırmakla vakit geçiriyordu. Bazan kendi kendine, "İşimle meşgul olayım. Eskiden hayatımı dolduran oydu" diyor, bütün şüpheleri kendinden kovarak mahkemeye giriyordu. Orada arkadaşlariyle konuşmaya başlıyordu. Öteden beri alıştığı gibi dalgın, düşünceli bir bakışla mahkeme kalabalığını süzerek zayıflamış elleriyle meşe ağacından koltuğun kenarına dayanarak oturuyordu. Her zamanki gibi, arkadaşına eğilerek dâva dosyasını yanına çekip, fısıldaşarak sonra birdenbire gözlerini kaldırıp koltuğunda doğrularak belirli kelimeleri söylüyor, duruşmaya başlıyordu.

Fakat tam duruşmanın ortasında, böğründeki ağrı dâvanın gidişine önem vermeden kendi sinsi, kemirici işine başlıyordu. İvan İlyiç hem kulak veriyor, hem de buna ait düşünceden sıyrılmaya çalışıyordu.

Ama ağrı yıkıcı işine devam ediyordu. **Öteki**[1] geliyor ve önünde dikiliyordu. İvan İlyiç'e bakıyordu; o da bu bakışın altında taş kesiliyordu, gözleri donuklaşıyordu. Yeniden kendi kendine sormaya başlıyordu: "Acaba, gerçek yalnız o mu?..." O zaman arkadaşlariyle etraf, onun gibi parlak, ince bir yargıcın şaşırıp hatâ ettiğini hayretle, üzüntüyle görüyorlardı. İvan İlyiç silkinerek kendini toparlamaya gayret ediyor, duruşmayı böylece sona erdiriyordu. Sonra, mahkeme işlerinin onu kendinden gizlemek istediği şeye karşı eskisi gibi koruyamıyacağını, mahkeme işleri ile ondan kurtulamıyacağını kederle anlıyor, üzgün üzgün eve dönüyordu. En kötüsü, O, İvan İlyiç'i, İvan İlyiç bir şey yapsın diye değil, yalnız ona, tam gözlerinin içine baksın ve hiçbir şey yapmadan sonsuz ıstırap çeksin diye kendine çekiyordu.

Bundan sıyrılmaya çalışan İvan İlyiç başka bir teselli, başka kaçamak taraflar arıyordu. Buluyor, bunlar onu kısa bir zaman için kurtarır gibi oluyordu. Ama kısa zamanda bu avuntular da siliniveriyor, daha doğrusu güçlerini yitiriyorlardı. Sanki **Öteki** her şeye hâkimdi, hiçbir şey ona karşı gelmeye kaadir değildi.

Kendi eliyle döşediği oturma salonuna son zamanlarda kaç defa girdiyse cilâlı masanın üzerinde bir çizik gözüne ilişti. Döşemesine hayatını feda ettiği bu salona her girişte zehirli bir gülüşle gülerdi.

1 Azrail.

Hastalığının o mahut düşmeden sonra başladığını biliyordu.

İvan İlyiç, masadaki çiziğin nereden geldiğini araştırıyor, bunu, albümün üstündeki kenarı kalkmış bronzdan bir süsün yaptığı sonucuna varıyordu.

Kendi eliyle özenerek düzenlediği bu pahalı albümü alıyor, evirip çevirerek kızıyla arkadaşlarının savrukluğuna kızıyordu. Albümün kapaklarının biri hırpalanmış, resimleri ters konmuştu. İvan İlyiç özenle her şeyi yeniden düzene sokuyor, kenardaki kabartmayı düzeltiyordu.

Aklına, bütün bu albüm takımlarını öbür köşeye, çiçeklerin yanına yerleştirmek geliyordu. Uşağı çağırıyor, kızı ya da karısı yardıma geliyordu. Ama fikrini beğenmiyerek razı olmuyor, karşı koyuyorlardı. İvan İlyiç tartışmaya girişiyor, kızıyordu. Bunun da kendine göre iyi tarafı vardı: **Ötekini** unutuyor, görmüyordu.

Bir eşyanın yerini değiştirirken karısı,

— Bırak canım, uşaklar yaparlar; dokunur sana; deyince, **O** birdenbire karşısına dikilirdi.

Paravanın arkasından gözükür, İvan İlyiç görürdü **Onu,** iyice seçerdi. Kaybolacağını ümidediyor ve istemiyerek böğründekini dinliyor. İşte orada aynı yerde yerleşmiş, her zamanki gibi sızlıyor... İvan İlyiç artık unutmuyor. **Öteki** de çiçekler arasından açıktan açığa ona bakarak sırıtıyor: "Bütün bunlara ne lüzum var!..." gibilerden...

"Benim bir perde yüzünden, savaş yapmış gibi hayatımı kaybettiğim gerçek mi? Mümkün mü bu?...

Ne kadar fecî, manâsız bu! Mümkün değil ama oldu işte..."

Çalışma odasına gidiyor, yatıyor, gene **Onunla** başbaşa kalıyor. Göz göze. Yapılacak bir şey yok. Yalnız **Ona** bakmak ve buz kesilmek...

VII

Nasıl olduysa oldu; ama nasıl olduğu hakkında bir şey söylenemezdi, çünkü herşey adım adım ve belirsizce oluyordu. Hastalığının üçüncü ayında İvan İlyiç'in karısı, kızı, oğlu, hizmetçiler, ahbaplar ve doktorlar, başta da kendisi onun başkalarını ancak bir yönden ilgilendirdiğini artık biliyorlardı. Bu, onun ortadan ne zaman kalkacağını, etraftaki canlıları varlığiyle tedirgin etmeğe ne zaman son vereceğini, kendisinin de çektiklerinden ne zaman kurtulacağını bilmekten ibaretti.

Gitgide geceleri daha az uyuyordu. Afyon verdiyorlardı; sonra da morfin iğnelerine başladılar. Bunlar acılarını azaltmıyordu; yarı uyku halinde duyduğu ağır bir sıkıntı, ilk zaman bir yenilik gibi onu yatıştırıyordu. Fakat bu sıkıntı, zamanla, açık ağrılardan daha üzücü gelmeğe başladı.

Yemekleri özel olarak, doktarların emirleri uyarınca yapılıyordu. Bunlar da günden güne tatsızlaşıyor, tiksindirici geliyordu ona.

Dışarı çıkması da ayrıca düzenlenmişti. Her defasında bu da bir azaptı: Pislik, utanç, koku ve bunlara başka birisinin katılması İvan İlyiç'i dehşetli

üzüyordu. Bu, en can sıkıcı işte de bir teselli sebebi bulmasını bildi. Temizliğine sofra uşağı Gerasim bakıyordu.

Gerasim akpak, şehir aşiyle semirmiş genç bir köylüdü. Daima neşeli, pırıl pırıl yüzlüydü. İvan İlyiç ilkin, millî kıyafeti her zaman tertemiz olan bu adamın böyle çirkin işle uğraşmasından üzüntü duyardı.

Bir keresinde, lâzımlıktan kalkıp da kendinde pantalonunu çekecek güç bulamayınca oradaki yumuşak koltuğa yığılıverdi. Adaleleri bariz şekilde görünen halsiz bacaklarına korku dolu bakışlarını dikti. Odaya hafif ama kuvvetli adımlarla Gerasim girdi. Ayağında kalın kunduralar vardı. Kunduralarının katran kokusuyla birlikte temiz bir kış havası da getirdi. Üzerinde, kendir bezinden önlükle temiz bir basma mintan vardı. Mintanın sıvalı kollarından genç, sağlam çıplak kolları görünüyordu.

Gerasim, İvan İlyiç'e bakmadan ve besbelli hastayı incitmemek için yüzünden akan hayat sevincini gizlemeye çalışarak lâzımlığa yaklaştı. İvan İlyiç ona halsiz bir sesle,

— Gerasim! diye seslendi.

Gerasim birdenbire toplanıverdi. Bir yanlışlık yaptım diye korkmuştu galiba. Sakalları yeni yeni çıkan körpe, sâf, genç yüzünü hızlı bir hareketle hastaya doğru çevirdi.

— Bir şey mi buyurdunuz beyim?

— Belki tiksiniyorsun, oğlum... Artık kusuruma bakma. Yapamıyorum.

Gerasim parlayan gözlerinin bakışını ona çevirdi, taptaze, beyaz dişleriyle sırıtarak,

— Öyle şey mi olur beyim! Hastasınız... dedi.

Becerikli, kuvvetli elleriyle alıştığı işi yapıp bitirdikten sonra sessiz adımlarla dışarı çıktı. Beş dakika sonra aynı hafif yürüyüşüyle tekrar döndü. İvan İlyiç hep koltukta oturuyordu. Uşak yıkayıp temizlediği lâzımlığı yerine koydu, İvan İlyiç.

— Bana yardım et, ne olursun Gerasim; dedi. Yanıma gel... (Gerasim yaklaştı) Kaldır beni. Yalnız yapamıyorum... Dimitri'yi de dışarı gönderdim...

Gerasim yanına geldi. Tıpkı yürüyüşündeki çeviklikle, kuvvetli kollariyle onu becerikli, yumuşak bir hareketle kaldırdı ve öylece tuttu. Öbür eliyle pantolonunu yukarı çekti, hastayı tekrar oturtmak istedi. Fakat İvan İlyiç onu kanapeye kadar götürmesini söyledi. Gerasim zahmetsizce, sanki hiç dokunmadan, kucağında götürür gibi kanapeye bıraktı onu.

— Sağol. İyi beceriyorsun... böyle işleri.

Gerasim gene gülümsedi, odadan çıkacak gibi oldu. Ama İvan İlyiç ondan okadar hazet ti ki bırakmak istemedi.

— Bak oğlum, şu sandalyeyi çekiver lütfen. Hayır, bunu değil, ötekini; ayaklarımın altına sür. Ayaklarım yüksekte olunca daha iyi hissediyorum kendimi.

Gerasim sandalyeyi getirdi. Hiç çarpmadan bir-

den yere bıraktı, hastanın ayaklarını üstüne koydu. İvan İlyiç, Gerasim ayaklarını yükseğe kaldırınca daha iyi hissetti kendisini.

— Hah, böyle daha iyiyim. Şu yastığı da ayaklarımın altına koy bari.

Gerasim bunu da yaptı Gene İvan İlyiç'in ayaklarını kaldırıp indirdi. Kaldırırken İvan İlyiç daha iyi hissediyor kendisini, indirince yeniden fenalaşır gibi oluyordu.

— İşin var mı Gerasim? diye sordu.

Beylerle nasıl konuşmak gerektiğini şehirlilerden öğrenen Gerasim,

— Hayır efendim, dedi.

— Yapılacak ne işin kaldı?

— Ne işim var ki!.. Hepsini yaptım bitirdim zaten. Yarına kırılacak odun kaldı bir...

— Öyleyse ayaklarımı şöyle yüksekte tut, olmaz mı

— Neden olmasın? Olur.

Hastanın ayaklarını kaldırdı. İvan İlyiç'e, bu durumda ağrılarını hiç duymuyormuş gibi geldi.

— Odun ne olacak?

— Hiç meraklanmayın. Ona da yetişiriz.

İvan İlyiç Gerasime, oturarak ayaklarını tutmasını söyledi ve onunla konuşmaya başladı. İşin tuhafı, Gerasim ayaklarını tutarken iyileşmiş gibiydi.

O günden sonra İvan İlyiç arada bir Gerasim'i çağırıyor, ayaklarını onun omuzlarına koyarak konuşmaktan haz duyuyordu. Gerasim bunu zahmet

çekmeden, isitekle, sade, içten bir tavırla ve İvan İlyiç'i duygulandıran bir iyi kalplilikle yapıyordu. Başka insanların varlığı, gücü ve dirliği İvan İlyiç'e dokunduğu halde Gerasim'de bunlar onu üzmüyor, tersine yatıştırıyordu.

İvan İlyiç'in başlıca ıstırabı, kendisine söylenen yalandı. Nedense bu yalan herkes tarafından kabul edilmişti. Güyâ o, yalnız çok hastaydı... Sakinleşerek tedavi edilirse çok iyi sonuca varılacaktı. Oysaki İvan İlyiç, ne yapılırsa yapılsın sonucun daha korkunç azaplar ve ölümden başka şey olmadığını biliyordu. Bu yalan üzüyordu onu. Herkesin ve kendisinin bildiği şeyi açıkca söylemek istemeyişlerine, feci halini yalanla örtüp onu da bu yalana katmalarına üzülmemek elinden gelmiyordu.

Yalan, ölümün arifesinde çevresini kaplayan bu yalan; korkunç, muhteşem ölüm olayını onların ziyaretleri, perdeleri, yenmeğe hazırlanan mersin balıkları seviyesine indiren bu yalan, İvan İlyiç için son derece azap vericiydi. İşin tuhafı, çevresindekiler ona bu hokkabazlıkları yaparken kaç defa: "Bırakın şu yalanları! Ölmekte olduğumu siz de biliyorsunuz, ben de biliyorum. Yalan söylemekten vazgeçin bari!" diye bağıracak oluyordu. Ne var ki hiç bir zaman kendinde bunu yapacak gücü bulamıyordu

Korkunç, fecî ölüm olayına çevresindekilerin, tesadüfî, tatsız bir olay, hatta bir münasebetsizlik şekli verdiklerini görüyordu. (Ona, üstünden kötü kokular saçarak salona giren bir adam gibi davranıyordu.) İvan İlyiç'i, hayatı boyunca yolundan ayrıl-

madığı terbiye ve kibarlık bu seviyeye indirmişti. Kimse halini anlamak istemediği için acımıyordu da ona. Yalnız bir Gerasim bu hali anlıyor, ona acıyordu. Bu yüzden İvan İlyiç kendini yalnız Gerasimle bulunduğu zamanlar iyi hissediyordu. Gerasim, bazan, bütün gece sabaha kadar onun ayaklarını tuttuğu ve yatmaya gitmek istemediği zamanlar çok iyi oluyordu.

— Hiç meraklanmayın İvan İlyiç; sonra uyurum, derdi Gerasim.

Arada bir, birdenbire senli benli konuşmaya başlayan Gerasim,

— Keşke sen hasta olmasaydın; yoksa ben hizmet etmekten çekinmem! diye hastanın gönlünü almaya çalışıyordu.

Yalan söylemiyen yalnız Gerasim'di. İşin aslını yalnız onun anladığını, bunu gizlemeye lüzum görmediği ve erimiş bitmiş efendisine açıkça acıdığı belliydi. Hattâ bir sefer onu yatmaya göndêren İvan İlyiç'e olanca saflığiyle, olduğu gibi,

— Hepimiz öleceğiz. Elimizden gelirken neden çalışmayalım? diye hastayı avuttu.

Gerasim bu sözlerle, özellikle, ölümlük birisine hizmet ederken bu işe karşı bezginlik filân duymadığını anlatmak istiyordu. Kendi sırası gelince, başka birisinin de onun için ayni hizmette bulunacağını umuyordu.

Mahut yalandan başka İvan İlyiç'e son derece acı gelen bir bakım daha vardı; ona kimsenin, acınmış olmak istediği gibi acımaması... Bu da, belki, bu

yalana bağlı bir şeydi. Bazı dakikalar, geçirdiği acı buhranlarından sonra —kendi kendine bile açıklamaktan çekindiği halde— hasta bir çocuğa acıdıkları gibi, ona da acımalarını istiyordu... Çocuklar gibi sevilip avutulmayı, birisinin başında ağlamasını istiyordu. Önemli bir kişi olduğu, sakalı artık kırçıllaştığı için buna imkân olmadığını bildiği halde gene de istiyordu...

Gerasime onu bağlıyan şey, bu isteğin az da olsa yerine gelmesiydi. Gerasim'in yakınlığı İvan İlyiç için tek teselliydi.

Evet, İvan İlyiç ağlamak, okşanmak, başında ağlıyanları görmek istiyordu. Arkadaşı, mahkeme üyesi Şebek gelip yokluyordu onu. İvan İlyiç ona açılıp içini dökeceği yerde somurtur, sert, haşin bir tavır takınarak, elinde olmadan, temyiz edilen bir karardan söz açar, bundaki fikrini hararetle savunmaya başlardı.

İvan İlyiç'in hayatının son günlerini en çok çevresindeki ve kendi içindeki bu yalan zehirliyordu.

VIII

Sabah vaktiydi, Sabah... çünkü Gerasim gitmiş, yerine uşak Piotr gelmişti.

Piotr mumları söndürdü, perdelerden birini açtı, yavaşça, gürültü etmemeğe çalışarak odayı toplamaya başladı. Sabah mıydı, akşam mıydı; cuma mıydı, pazar mıydı?... Hepsi birdi bunların. Her günü bir an

dinmiyen, ıstırap veren ağrılarla, umutsuzca süren gene de henüz sönmemiş yaşama duygusiyle; yaklaşan biricik gerçek, hep o uğursuz, korkunç ölüm ve hep ayni yalanla doluydu. Bu durumda hangi saatin, günün, haftanın sözü olurdu...

— Çayınızı getireyim mi beyefendi?

İvan İlyiç, "Uşak intizam istiyor; beyler sabahleyin çay içmeli..." diye düşündü, kısaca,

— İstemez, dedi.

— Kanepeye geçmek ister misiniz?

"Odayı toplayacak. Ona engel oluyorum. Ben bir pislik, intizam bozan unsurum ben..."

— Hayır; rahat bırak beni, diye ters bir cevap verdi.

Uşak ortalığı topladı. İvan İlyiç elini uzattı. Piotr, hizmete hazır bir halle yanına koştu.

— Bir emriniz mi var beyefendi?

— Saat...

Piotr, hastanın eli altında duran saati aldı, ona uzattı.

— Sekiz buçuk. Daha kalkmadılar mı?

— Hayır efendim. Vladimir İvanoviç (oğlu) liseye gittiler. Praskovya Fedorovna, arıyacağınız zaman uyandırmamızı emrettiler. Uyandıralım mı?

— Yo, istemez.

"Çay içsem, nasıl olur acaba?..." dedi kendi kendine. "Şey... getir bir çay bakalım!"

Piotr kapıya gitti. İvan İlyiç yalnız başına kalmaktan korktu.

"Ne yapsam da onu burada oyalasam?.. Hah, ilâç var..."

— Piotr, ilâcımı ver.

"Alayım bari, belki fayda eder..."

Kaşığı aldı. Ağzında bildiği baygın, tatlımsı ve hayattan umut kestiren tadı duyunca "Yok, fayda etmez! Bütün bunlar saçma, boş şeyler..." diye karar verdi. Hayır, inanmam artık. Fakat bu ağrı nereden geliyor? Bir dakikacık dinse bari!"

İnledi. Piotr geri döndü.

— Yok yok, git. Çayımı getir.

Piotr çıktı. İvan İlyiç yalnız kalınca gene inledi. Bu defa ağrı büsbütün kuvvetlendiği halde ondan değil de daha çok iç sıkıntısından inlemişti. "Hep aynı şey... Bitmek bilmiyen gün ve geceler... Çabuk olsa bari! Ama şu çabuk olan ne acaba? Ölüm — karanlık. Hayır, ölüm olmasın da ne olursa olsun;"

Piotr tepsi içinde getirdiği çayla odaya girince İvan İlyiç, karşısında kim ve ne olduğunu anlamadan uzun uzun, şaşkın bir bakışla ona baktı. Piotr bu bakıştan bozulunca İvan İlyiç ancak kendine geldi.

— Ha, dedi. Çay mı? Peki. Koy şuraya. Ama önce yıkanmama yârdım et. Bir de temiz bir gömlek...

İvan İlyiç yıkanmaya başladı. Dinlene dinlene ellerini, yüzünü yıkadı. Dişlerini fırçaladı. Saçını tararken ayanaya baktı. Bakınca korktu. En çok saçlarının sarı alnına dümdüz yapışmasından ürkmüştü.

Gömleğini değiştirirken, vücuduna bakıp daha çok korkacağını bildiği için gözlerini kaçırıyordu.

Tuvaletini bitirdikten sonra robdöşambrını giydi, battaniye ile örtündü, çay içmek üzere koltuğa oturdu. Bir dakika kadar âdeta canlanmış hisetti kendini. Ama çay içmeğe başlar başlamaz gene aynı tadı, aynı ağrıyı duydu. Çayını zorla bitirdi, ayaklarını uzatarak yattı. Yattı, Piotr'u da gönderdi.

Hep ayni şey... Kâh bir umut kıvılcımı parlıyor, kâh bir keder deryası kabarıyor; hep ağrı, hep ağrı, hep keder ve hep aynı şey... Yalnız kalmaktan içi sıkılıyor. Birisini çağırmak istiyor. Ama başkalarının yanında daha fena olduğunu önceden biliyor. "Bari gene morfin verseler de kendimden geçsem. Doktora söyliyeyim, bulsun bir şey. Dayanılmaz buna... dayanılmaz!"

Bir iki saat böyle geçiyor. Birdenbire zil sesi duyuluyor dışardan. İnşaallah doktordur! Gerçekten tordur bu. Canlı, zinde, besili ve neşeli. Yüzünde: "Siz bir şeyden korktunuz ama biz hemen işi düzene koyarız!" diyen bir ifade var. Gerçi doktor bu tavrın burada yersiz olduğunu biliyor. Ne var ki bir defa bu hale gelmiş artık. Ziyaretlere gitmek üzere frakını daha sabahtan giyenler gibi onu üstünden atamaz bir daha.

Doktor canlı, teselli vermek isteyen bir halle ellerini oğuşturuyor,

— Üstüm soğuk. Dışarısı iyice soğuk. Müsaade buyrun ısınayım önce... diyor.

Bunu, sanki iş onun ısınmasındaymış, ısınınca her işi yoluna koyacakmış gibi söylemişti.

— E, nasılsınız bakalım?

İvan İlyiç "Yalan konuşmaktan hiç mi sıkılmıyorsun sen?" diyen bir halle doktora bakıyor. Doktor bu soruyu anlamak istemiyor.

— Hep öyle, diyor İvan İlyiç. Çok fena. Ağrı bir türlü geçmiyor, yenilmiyor... Bir şey bulsak!

— Ah bu hastalar, hep böyledir işte!... Eh, artık ısınmış gibiyim. Titiz Praskova Fedorovna bile hararet dereceme itiraz etmez her halde. Merhaba!

Doktor İvan İlyiç'in elini sıktı. Deminki hoppaca halini bırakarak ciddî bir tavırla hastanın muayenesine girişti. Namzını yokladı, derecesini aldı, vurmalara, dinlemelere başladı.

İvan İlyiç, bütün bunların saçma, kof yalanlar olduğunu kesin olarak biliyordu. Bununla beraber, doktor diz çökerek üstüne eğilip kulağını kâh yukarı kâh aşağı koydukça, yüzüne manâlı bir ifade vererek onun üstünde birtakım idman hareketleri yaptıkça İvan İlyiç kendini kaptırıyor. Tıpkı vaktiyle, hepsinin yalan söylediklerini bildiği halde avukatların nutuklarına kapıldığı gibi....

Doktor, kanapenin üstünde diz çökmüş, hâlâ bir yanını muayene etmekle meşgulken kapıda Praskova Fedorovna'nın ipekli elbisesi hışırdadı. Doktorun gelmesi kendisine haber verilmediği için Piotr'u nasıl azarladığı duyuldu.

İçeriye girdi. Kocasını öptü ve hemen, kalkalı çok olduğunu, doktorun gelişinde yanlarında bulunmayışının sadece bir tesadüf olduğunu açıklamaya girişti.

İvan İlyiç ona bakıyor. Her şeyini ayrı ayrı inceliyor. Karısının beyazlığını, tombulluğunu, ellerimin, boynunun parlaklığını, saçlarının parıltısını, hayat dolu gözlerinin ışıldamasını suç olarak görüyor. Ruhunun bütün kuvvetiyle nefret ediyor ondan. Doku nuşu, içinde bir nefret dalgası kabarttığı için ıstırap veriyor ona.

Praskovya Fedorovna'nın ona ve hastalığına karşı aldığı durumda hiç değişiklik yok. Hastalarla temasta belli tavırlar takman doktor bu hallerinden nasıl geçemezse, o da kocasına karşı kendine göre bir durum aldı. Güyâ İvan İlyiç gereken şeyleri yapmıyor ve kabahat hep kendisinde... O da bu yüzden, kocasını sevdiği için sitem ediyor... Praskovya Fedorovna bu halini hiç bırakmıyordu.

— Söz dinlemiyor ki efendim. İlâcım vaktinde almıyor. Yattığı durum da her halde onun için zararlı: hep ayaklarını yukarı kaldırıp yatıyor.

Praskovya Fedorovna doktora, kocasının ayaklarını Gerasim'e havaya kaldırttığım anlattı. Doktor, "Ne yapalım, bu hastalar bazan böyle saçma şeyler yaparlar. Mazur görmeli..." gibilerden yarı alaylı, yarı acıyan bir gülümseyişle gülümsedi.

Muayene bittikten sonra doktor saatine baktı. Praskovya Fedorovna İvan İlyiç'e, ister darılsın ister darılmasın, bugün için meşhur doktoru çağırdığını haber verdi. Mihayıl Daniloviç'le (her zamanki doktorun adı) ikisi bakıp bir karara varacaklardı.

— Rica ederim, itiraz etme. Kendim için yapıyorum bunu.

Kadın bunu biraz alayla söylemiş; herşeyi onun için yaptığını ve ancak bunun için reddedilmeyi haklı bulmadığını hissettirmişti.

İvan İlyiç ses çıkarmıyor, yüz buruşturuyordu. Çevresini saran yalan ağı o kadar dolaşmış, karışmıştı ki içinden çıkmak hayli güçtü Karısı ona yaptığı her şeyi sırf kendisi için yapıyordu... Kendisi için yaptığını da açıkça söylüyordu. Hesapça, yapılan o kadar olağanüstü şeylerdi ki, onun bundan ters bir sonuca varması gerekiyordu.

Saat on bir buçukta gerçekten meşhur doktor geldi. Yeniden dinlemeler, İvan İlyiç'in yanında ve dışarda böbreğe, bağırsağa dair manâlı konuşmalar, sorular ve cevaplar başladı. Sorular ve cevaplar az sonra öyle bir havaya büründü ki, hayatla ölüm gibi gerçek ve İvan İlyiç için biricik önemli mesele tekrar bir böbrek — bağırsak meselesi şekli aldı. O böbrek ve bağırsak ki, bir türlü ödevlerini yapamıyorlardı ve ünlü doktorla Mihayıl Daniloviç nerde ise üstlerine saldırarak onları zorla düzene sokacaklardı.

Meşhur doktor veda ederken görünüşte ciddî idi ama umutsuz değildi. İvan İlyiç'in korku, umut ışıkları parlayan gözlerini ona kaldırarak iyileşmesine imkân olup olmadığını cesaretsizce soruşuna, kesin olarak garanti etmemekle beraber ihtimal mevcut olduğunu söyledi.

İvan İlyiç'in doktoru uğurlayan umut dolu bakışı öyle acıklıydı ki Praskovya Fedorovna vizite parasını vermek için odadan çıkarken ağladı.

Doktorun umut verici sözlerinin etkisi uzun sürmedi. Gene aynı oda, aynı tablolar, perdeler, duvar kâğıdı, ilâç şişeleri ve hep o ağrılı vücut... İvan İlyiç inlemeye başladı. İğne yaptılar. Daldı. Ayrıldığı zaman ortalık kararıyordu. Yemeğini getirdiler. Çorbadan zorla birkaç kaşık içti. Gene ayni şey, gene yaklaşan gece...

Akşam yemeğinden sonra saat yedide odasına Praskovya Federovna girdi. Akşam toplantısına gidiyor gibi giyinmişti. İri göğüsleri korse ile sıkılmıştı. Yüzünde pudra izleri vardı. Tiyatroya gideceklerini ona sabahtan hatırlatmıştı. Sarah Bernard o şehirdeydi. Locaları vardı. Bilet alınması için İvan İlyiç ısrar etmişti. Ama şimdi bunu unutmuştu; karısının süsü gücüne gidiyordu. Çocuklara terbiyevî, estetik bir zevk vermek maksadiyle tiyatroya gitmelerinde ısrarını hatırlayınca kırgınlığını açığa vurmadı.

Praskovya Fedorovna odaya kendinden memnun, aynı zamanda sanki suçlu bir halle girmişti. Kocasının yanına oturdu, sağlık durumunu sordu.

İvan İlyiç, kadının, öğrenecek bir şey olmadığını bildiğini, bu soruyu cevap almak için değil, lâf olsun diye sorduğunu anlıyordu.

Praskovya Fedorovna konuşmaya başladı. Gitmek zorunda olmasa yerinden kıpırdanmıyacağını

söyledi. Loca alınmıştı. Liza ile Petrişçev (sorgu yargıcı, kızlarının nişanlısı) gittikleri için, onları yalnız bırakmak mümkün değildi tabii. Oysaki yanında otursa daha zevk alırdı. Bari o evde yokken doktorların söylediklerini yapsaydı...

— Şey... Fedor Dimitriyeviç (nişanlı) sana uğramak istiyordu. Gelsin mi? Liza da... Gelsin.

Kızı süslenmiş, genç, nesi varsa ortada vücudiy le odaya girdi. İvan İlyiç'e vücudu sonsuz ıstırap çektirirken o kendi vüdunu teşhir ediyordu.

Sağlam yapılı, güçlü kuvvetli, her halinden âşık olduğu anlaşılan Liza, saadetini karartan hastalığa, ıstıraba ve ölüme için için kızıyordu.

Fraklı, saçları Kapul'vari kıvrılmış; beyaz yakanın sımsıkı sardığı uzun, damarlı boyunlu Fedor Dmitriyeviç de elinde silindiriyle içeri girdi. Kocaman beyaz kolalı plastronu, kuvvetli baldırlarını saran siyah pantalonu vardı; beyaz eldiven takmıştı.

İvan İlyiç'in liseli oğlu da, Fedor Dmitriyeviç'in arkasından sine sine, görünmemek ister gibi süzülüverdi. Zavallı, yeni resmî elbise, beyaz eldiven giymişti. Gözlerinin altında, İvan İlyiç'in mânasını çok iyi bildiği müthiş morartılar vardı.

Oğluna karşı her zaman şefkat duyardı. Çocuğun ürkek, acıyan bakışı korkunçtu. İvan İlyiç'e, Gerasimden başka bu evde bir de Volodya onu anlıyor, ona acıyor gibi geliyordu.

Hepsi oturdular, gene sağlığını sordular. Araya sessizlik girdi. Liza annesinden dürbünü istedi. Ana kız arasında dürbünü nereye koydukları hakkında hafif bir tartışma çıktı. Tatsız bir durum oldu.

Fedor Dmitriyeviç İvan İlyiç'e, Sarah Bernard'ı görüp görmediğini sordu. İvan İlyiç ilkin sorulanı anlamamıştı. Sonra,

— Hayır; dedi. Siz gördünüz mü?

— Evet. **Adrienne Lecouvreur**'de.

Praskovya Fedorovna, artistin özellikle filânca piyeste güzel olduğunu söyledi. Kızı itiraz etti. Oyunun inceliği, gerçekliği üzerine belli konuşmalardan biri başladı. Konuşmanın ortasında Fedor Dmitriyeviç İvan İlyiç'e baktı ve birdenbire sustu. Ötekiler de bakıp sustular. İvan İlyiç ışıl ışıl yanan gözlerini önüne dikmiş, besbelli onlara kızıyordu. Durumu düzeltmek gerekti. Ama düzeltmeye de imkân yoktu. Ne yapıp yaparak ortalığı saran sessizligi bozmak gerekiyordu. Kimse cesaret edemiyordu. Herkes, ortada dönen kibar yalan ağının bozularak gerçeğin birden meydana yayılacağından kuşkulandı. İlk olarak Liza davrandı, sessizliği bozdu. Herkesin duyup açıkça söyleyemediğini ağzından kaçırıverdi.

— Eh, gideceksek gidelim, vakit geldi! dedi. babasının hediyesi olan saatine baktı.

Yalnız ikisinin bildikleri bir şey için genç adama hafifçe, mânalı mânalı gülümsedi. Sonra elbisesini hışırdatarak ayağa kalktı.

Liza.nın arkasından hepsi kalktılar, vedalaşıp gittiler.

Çıktıkları zaman İvan İlyiç, âdeta iyileşmiş gibiydi. Yalan gitmiş; onlarla beraber çıkmıştı, ama ağrılar kaldı... Aynı ağrı, aynı koku yüzünden ne

ağırlaşıyor, ne de iyileşiyordu. Hattâ gittikçe fenalaşıyordu bile.

Gene dakikalar dakikaları, saatler saatleri kovalamaya başladı. Hep aynı şey ve her şeye rağmen önüne geçilmez korkunç son...

Piotr'un sorusuna,

— Evet, Gerasim'i gönderin bana, dedi.

IX

Karısı gece geç dönmüştü. Parmaklarının ucuna basarak İvan İlyiç'in odasına girdi. İvan İlyiç girdiğini duydu. Gözlerini açıp kapadı. Kadın Gerasim'i gönderip yerinde kalmak istedi. Ama İvan İlyiç gene gözlerini açtı,

— İstemez, dedi.

— Neden?... Çok ıstırap çekiyorsun canım..

— Olsun.

— Hiç olmazsa afyon al.

Razı oldu, aldı. Praskovya Fedorovna çıktı. Saat üçe kadar azaplı bir dalgınlık içinde kaldı. Sanki bu ağrıyla onu dar, uzun kara bir torbaya sokmaya uğraşıyorlar; sokmaya başlıyor, bir türlü bitiremiyorlardı. Bu iş büyük acılar içinde sürüp gidiyordu. İvan İlyiç hem korkuyor hem o torbanın içine girmek istemiyor; debelenip çırpınıyor, bir yandan da onu sokanlara yardım ediyordu. Birdenbire, yerinden kopuvermiş gibi oldu, düştü ve kendine geldi. Hep o, bildiği Gerasim karyolanın ayak ucunda sa-

kin, mütevekkil haliyle uyukluyordu. O da, yatağında zayıf, bitkin, çoraplı ayaklarını Gerasim'in omuzlarına dayanmış yatıyordu. Hep aynı abajurlu mum, dinmek bilmeyen ağrı...

Duyulur duyulmaz bir sesle,

— Sen git, Gerasim... dedi.

— Ziyanı yok beyim. Otururum.

— Hayır, git.

Ayaklarını indirdi. Kolunun üstüne, yan yattı. Kendine acıdı. Gerasim'in bitişik odaya gitmesini bekledi ve artık kendini tutamadan çocuk gibi ağmaya başladı. Acizane, korkunç yalnızlığına, insanların, Tanrının zalimliğine, Tanrının yokluğuna ağlıyordu... "Niçin bunu böyle yaptın? Niçin beni buraya getirdin?... Ne yaptım ben, ne yaptım da bu azapları çektiriyorsun bana?..."

Cevap beklemiyordu. Cevap almadığına alamıyacağına ağlıyordu. Ağrı gene depreşti. Ama İvan İlyiç kıpırdamıyor, kimseyi çağırmıyordu. Kendi kendine "Hah... vur... daha vur!.. Ama ne için? Ne yaptım sana ben?!.. Ne?..."

Sonra sustu, yatıştı. Yalnız ağlaması değil, soluk alışı bile durdu; dikkat kesildi. Sanki belirli bir sesi değil de ruhundaki titreşmeleri, içnde kabaran düşüncelern hareketini dinliyordu.

— Ne istiyorsun?

Açık olarak ilk defa işittiği ve kelimelerle ifade edilebilen bir fikirdi bu.

İvan İlyç, kendi kendine,

— Ne istiyorsun?... Ne istiyorsun?... diye tekrarladı. Sonra cevap verdi:

— Ne mi? Azap çekmemek. Yaşamak.

Kendini okadar kaptırmış, dikkati öyle gerilmişti ki, ağrıları bile onu meşgul etmiyordu. İçindeki ses gene sordu:

— Yaşamak mı? Nasıl yaşamak?

— Evet, yaşamak. Evvelce yaşadığım gibi: İyi, tatlı...

Ses,

— Önceki iyi, tatlı dediğin yaşaman nasıldı? diye sordu.

İvan İlyiç, hayalinde tatlı hayatının en iyi anlarını sıralamaya başladı. Ama işin tuhafı, tatlı hayatın en iyi anları şimdi o zamankinden bambaşka görünüyordu. Çocukluğuna ait ilk hâtıralarından başka, hepsi... Çocukluğunda, gerçekten tatlı bir şey; geri gelecek olursa yaşamasım mümkün kılacak bir şey vardı. Ama bu tatlılığı duyan adam yoktu artık... Sanki başka birisine ait bir hatıra idi bu.

Sonuç olarak bugünkü İvan İlyiç'i meydana getiren şey daha başlarken, o zaman sevindirici görünen olaylar şimdi gözünün önünde dağılıyor, değersiz, çirkin hal alıveriyordu.

Çocukluğundan uzaklaşıp bugüne yaklaştıkça, sevinçleri daha değersiz, daha şüpheli oluyordu. Pravovedeniye okulundan başlıyordu bu hal. Gene de orada gerçekten iyi şeyler vardı; neşe, arkadaşlık, umut vardı. Ama sınıflar büyüdükçe iyi anlar seyrekleşiyordu. Vali maiyetindeki ilk memurluğu

sırasında da gene iyi zamanları olmuştu. Bunlar, kadın sevgisiyle ilgili hâtıralardı. Sonra hepsi birbirine karıştı, iyi şeyler azaldı. Daha sonra büsbütün azaldı ve böylece gitgide azalmakta devam etti.

Hiç beklenmedik evlenme olayı, kırılan hayaller, karısının ağzındaki koku, şehvet, yapmacıklar... Bu içten gelmeyen ödev, para hırsı; bir, iki, on yirmi yıl hep aynı şeyler... İlerledikçe daha da cansızlaşıyordu. Sanki tırmandığını sanarak devamlı şekilde bayır aşağı iniyor gibiydi. Zaten öyleydi. "Kamoya göre yukarı çıkmaktaydım. Yükseldiğim ölçüde hayattan uzaklaşıyordum... Şimdi de tamamiyle öl bakalım..."

Şu halde bunun anlamı ne? Niçin?... Kabil değil! Hayatın bu kadar anlamsız, bu derece çirkin olması imkânsız. Gerçekten bu kadar çirkin ve anlamsızsa neden ölmeli, hem de ıstırap içinde?... Başka bir şey var bunda...

Birdenbire aklına: "Belki gerektiği gibi yaşamıyordum ben?" diye geldi.

Kendi kendine, "Ama neden öyle olsun? Her şeyde gerektiği gibi hareket ediyordum..." diyordu, sonra bu hayat ve ölüm muammasının biricik çözümünü kendinden, asla, mümkün olmayan bir şey gibi hemen kovuyordu.

"Peki, şimdi istediğin nedir; yaşamak mı? Nasıl yaşamak?... Mahkemede mübaşirin — Yargıçlar heyeti geliyor! — dediği anlardaki yaşadığın gibi mi yaşamak? "Heyet geliyor, heyet geliyor..." diye tekrarladı. Sonra hırsla,

— İşte geldi heyet! Ama suçum yok benim. Niçin?... diye bağırdı.

Ağlamayı kesti, yüzünü duvara doğru çevirerek hep aynı şeyi, "Bütün bu fecaat neden? Ne lüzumu var bunun?..." diye düşünmeye başladı.

Sorular cevapsız kalıyordu. Bunun gerekli yaşamanın tabiî sonucu olduğu aklına geldikçe de bu garip düşünceden kurtulmak istiyordu.

X

İki hafta daha geçti. İvan İlyiç artık kanapeden kalkmıyordu. Yatakta yatmak istemiyor, kanapede yatıyordu. Çoğunda yüzünü duvara çevirerek, tek başına, hep aynı dinmiyen ıstırapları çekiyor; tek başına hep aynı çözülmiyen düşünceyi kuruyordu. Neydi bu? Gerçekten ölüm müydü?... İçindeki ses, "Evet, gerçekten..." diye cavap veriyordu. "Ya bu ıstıraplara ne lüzum var?" Ses gene cevap veriyordu: "Hiç. Öyle işte." Bundan sonra ve bundan başka bir şey yoktu.

Hastalığın başlangıcından, doktora ilk gidişinden beri İvan İlyiç'in hayatına birbiriyle nöbetleşen, birbirine zıt iki hal girdi. Bunlar, kâh umutsuzluk ve anlaşılmaz, korkunç ölümü bekleyiş; kâh umut ve vücut çalışmasının merak dolu gözlemiydi. Gözünün önüne kâh geçici bir zaman için ödevini yapmaktan uzaklaşan bir böbrek, ya da bir bağırsak, kâh kendisinden hiçbir şeyle kurtulmasına imkân olmayan, anlaşılmaz, korkunç ölüm geliyordu.

Bu iki hal hastalığının başlangıcından beri nöbetleşe geliyordu. Ama hastalığı ilerledikçe böbrekle

ilgili düşüncesi o ölçüde şüpheli, hayalî oluyor, yaklaşan ölüm kavramı da o derece gerçekleşiyordu.

İvan İlyiç, daha üç ay önce ve şimdi ne olduğunu, bayırdan bir düzüye inişini her hatırlayışında, bütün umutları, bütün ihtimalleri yıkılıveriyordu.

Kalabalık şehirde, ahbap, aile kalabalığı arasında olduğu halde; ne deniz dibinde, ne de yeryüzünde benzeri olmıyan korkunç yalnızlığı içinde İvan İlyiç son zamanlarda yüzünü kanapenin arkalığına çeviriyor, ancak geçmişin hayaliyle yaşıyordu. Gözünün önüne birbiri ardınca geçmişe ait tablolar geliyordu. Daima en yakından başlıyarak en uzağa, çocukluğuna gidiyor, orada duruyordu. Bugün yemekte gelen erik hoşafı aklına gelirken çocukluğunda yediği buruşuk, kuru frenk eriklerini hatırladı. Kendine has tadı olan eriği yiyip çekirdeği kalınca ağzının salya ile nasıl dolduğunu düşündü. Bu onda hemen aynı zamanlara ait başka hâtıralar canlandırdı; dadısı, kardeşleri, oyuncakları...

İvan İlyiç kendi kendine, "Bunları bırakalım... çok acı..." diyor, yeniden bugünkü hayata dönüyordu. Kanapenin arkalığındaki bir düğmeyle sahtiyan üzerindeki kırışıklara bakıyor... "Sahtiyan pahalı, hem dayanıksızdır. Onun yüzünden kaç kere kavga ettik. Ama bu başka bir sahtiyan, başka türlü bir kavga idi. Babamızın sahtiyandan çantasını yırttık; ceza yedik. Annemiz de bize ufak börekler getirmişti

odamıza..." İvan İlyiç gene çocukluğuna dalıyor, gene kederleniyor, bu düşünceleri kendinden uzaklaştırıp başka şeyler düşünmeye çalışıyordu.

Hâtırlar zihninde sürüp giderken bir yandan da hastalığının nasıl artıp geliştiğine ait düşünceler birbirini kovalıyordu. Geriye döndükçe hâtıralarındaki canlılık artıyordu. Hayatında iyi taraflar az değildi; daha doğrusu dört başı mamur bir hayat yaşamıştı. Bunlar birbirine katılıyordu. "Acılar nasıl gitgide ağırlaşıyorsa bütün hayat da böylece hep kötüliyerek gidiyor..." diye düşünüyordu. Tâ gerilerde, hayatının başlangıcında, aydınlık bir nokta vardı. Sonraları bu nokta kararıkça kararıyordu; hem de gittikçe artan bir hızla... İvan İlyiç, "Ölüme olan mesafenin karesiyle ters oranlı bir hız...." diye düşündü, içine artan hızla aşağı düşen taşın şekli saplandı. Hayat, çoğalan bir yığın ıstırap, daima artan bir hızla sona, en korkunç ıstıraba doğru tepe taklak inmektedir. "Ben de iniyorum..."

İvan İlyiç ürperiyor, kıpırdanıyor, karşı koymak istiyordu. Fakat elinden bir şey gelmediğini biliyordu artık. Gene bakmaktan kendini alamıyan ama bir yandan da yorgun düşmüş gözleriyle bakıyor; bekliyordu. "Karşı konulmaz" diyordu. Hiç olmazsa bunun sebebini anlamalı. Bu da olmaz. Gerektiği gibi yaşamış olmasaydı belki açıklıyabilirdi. Ama bunu söylemek de asla doğru değildi. İvan İlyiç ha-

yatının ne derece meşru, düzenli, nezih olduğunu hatırlıyor, söylenmeye devam ediyordu. "Gereken şekilde yaşamamış olmam kabul edilmez bir şey" diyor, gülümsüyordu. Sanki birisi bu gülümsemeyi görüpte aldanabilirdi. "Açıklanamaz! Acı, ölüm... Niçin?"

XI

Möylece üç hafta geçti. Bu üç hafta içinde İvan İlyiç'le karısının arzuladıkları olay gerçekleşti: Petrişçev kızlarını resmen istedi. Bir akşamüstü oldu bu. Ertesi sabah Praskovya Fedorovna Petrişçev'in evlenme teklifini kocasına nasıl söyliyeceğini düşünerek odasına girdi. O gece İvan İlyiç'de yeniden kötüleşmeye giden bir değişiklik oldu.

Praskovya Fedorovna onu her zamanki kanapede, ama yeni bir durumda buldu. İvan İlyiç sırt üstü yatıyor, inliyordu, hareketsiz bakışını önüne dikmişti. Karısı ilâçlardan söz açmaya başlarken İvan İlyiç gözlerini ona dikti bu sefer. Kadının lâfı ağzında kaldı. Kocasının bakışı öyle içten bir kinle doluydu ki...

— Allah rızası için bırakın beni de rahat öleyim! dedi.

Praskovya Fedorovna odadan çıkmaya davrandı ama tam o sırada kızları girdi, babasını selâmlamak için yanına geldi. Kızına da, karısına baktığı gibi baktı, soğuk bir halle kendisinden yakında kurtulacaklarını söyledi. İki kadın ses çıkarmadı. Biraz oturduktan sonra sessizce çıktılar.

Liza,

— Bizim ne suçumuz var? dedi annesine. Biz mi yapmışız bunu? Babama acıyorum ama onun da bize azap çektirmesi doğru mu?

Doktor her zamanki saatte geldi. İvan İlyiç hiddet dolu bakışını ona dikmiş, sadece "Evet" ve "Hayır"la cevap veriyordu. Sonunda,

— Hiçbir şeyin fayda etmiyeceğini biliyorsunuz, dedi. Bırakın beni artık.

— Acılarınızı hafifletebiliriz; dedi doktor.

— Onu da yapamazsınız. Bırakın.

Doktor dışarı çıktı, Praskovya Fedorovna'ya kocasının durumunun çok kötü olduğunu söyledi. Acılar son derece şiddetlenmiş olmalıydı; hafifletmenin tek çaresi, afyondu.

Doktor, maddî acıların müthiş olduğunu söylüyordu ve bu bir gerçekti. Ama manevî acıları mad-

dî acılarından daha da korkunçtu. Çektiği ıstırabın asıl sebebi de buydu.

İvan İlyiç'in manevî ıcısı şundan doğuyordu: o gece, uyuyan Gerasim'in çıkık elmacık kemikli, uysal yüzüne bakarken aklına birdenbire şu düşünce geldi: "Ya bütün hayatım, yaşadığım bilinçli hayat gerçekten gerektiği gibi değil idiyse?"

İvan İlyiç, şimdiye kadar gereken şekilde yaşamamış olması düşüncesini isabetsiz şekilde yaşamamış olması düşüncesini isabetsiz gördüğü halde, gerçeğin düşüncesine aykırı olduğu inancına gitgide kendini kaptırıyordu. Üstün mevkilerde bulunanların iyi saydıkları şeylere karşı kendisinin belli belirsiz, çabucak da uzaklaştığı karşı koyma çabalarının asıl gerçek olması ihtimali aklına geldi. Geri kalan ne varsa doğru olmıyabilirdi. Görevi, hayatının kuruluşu, ailesi, toplumla ve memuriyetle ilgileri temelden yanlış olabilirdi.

İvan İlyiç bunları öz varlığına karşı savunmak istedi. Ama savunmasının ne kadar güçsüz olduğunu o anda anladı. Artık savunacağı hiçbir şey yoktu. Kendi kendine, "Mademki öyle hayattan, elimde nem varsa hepsini mahvettiğimi bilerek ayrılıyorum, dedi. Düzeltmeme de imkân yok artık... Şu halde?..."

Sırtüstü uzandı, hayatını başka bir gözle düşün-

meye başladı. Ertesi sabah, uşağının, sonra karısının, sonra kızının, sonra da doktorun her hareketi, her sözü o gece önünde açılmış korkunç gerçeği doğrulamaktaydı. Onlarla, kendini ve neyi yaşadığını gördü. Bütün bunların hayatı da, ölümü de kaplayan büyük, korkunç bir yalan olduğunu açıkca anladı. Bunu anlaması maddî acılarını artırdı, on misline çıkardı. İnliyor çırpınıyor, üstünü başını parçalıyordu. Elbisesi cendere gibi onu sıkıyor, boğuyordu sanki; İvan İlyiç öfkeden kendinden geçiyordu.

Çokça afyon verilince yatıştı, daldı. Ama öğle yemeğinde hepsi yeniden tekrarlanmaya başladı. İvan İlyiç herkesi yanından kovuyor, kendini yerden yere atıyordu. Karısı yanına geldi.

— Jan, canım, dedi. Benim için yap bunu.. Benim için... Ne olursun! Zarar gelmez bundan. Bazan faydası bile dokunur. Yapıver şunu canım... Sıhhatte bazı kimseler bile...

İvan İlyiç gözlerini kocaman kocaman açtı:

— Ne o?... **Priçastiye**[1] mi? Ne lüzum var? İstemez. Ama şey...

Karısı ağlamaya başladı.

— Olsun değil mi canım? Bizimkini çağırayım. Çok iyi bir adamdır!

1 Priçastiye: Günah çıkarma töreninden sonra yapılan âyin.

— Pekâlâ, dedi İvan İlyiç. Gelsin.

Papaz gelip günahlarını çıkardıktan sonra yatıştı, yumuşadı âdeta. Şüphelerinin ve dolayısiyle ıstıraplarının hafiflemiş gibi olduğunu hissetti. İçinde yeniden umut uyanmıştı. İvan İlyiç yeniden körbağırsağını, onun düzelmesi imkânını düşünmeye başladı. Gözleri yaş dolarak Kutsal güllâcı aldı.

Âyinden sonra yatırılınca bir dakika için hafiflik duydu. Yeniden yaşamayı umuyordu. Sözü edilen ameliyatı düşünmeye başladı. Karısı dinî töreni için onu kutladıktan sonra,

— Daha iyi oldun, değil mi? diye sordu.

İvan İlyiç, yüzüne bakmadan,

— Evet, dedi.

Karısının elbisesi, vücudu, yüz ifadesi, sesi, her şey ona yalnız "Bu da değil, diyordu. Eskiden de şimdi de senden hayatı ve ölümü saklıyan yalanı, aldatmayı yaşadın, o kadar."

İvan İlyiç bunları düşünür düşünmez önceki kini, dayanılmaz maddî ıstırapları; sonra da kaçınılmaz, gitgide yaklaşan ölümü idrak ediş duygusu ayaklandı. Yeni bir hal geldi ona. İçi burkuluyor, soluğu daralıyordu.

Karısına, "Evet" dediği zaman yüz ifadesi gerçekten korkunçtu. Yüzüne dik dik bakarak, zayıf-

lığından umulmaz bir çeviklikle döndü, yüzükoyun yatarak,

— Gidin, hepiniz gidin!... Bırakın beni!... diye bağırdı.

XII

O andan itibaren, üç gün ardı kesilmiyen bir feryat başladı. Bu korkunç feryat çift kapı arkasından duyuluyor, dehşet veriyordu.

Karısına "Evet" dediği anda mahvolduğunu, geri dönüşe imkânı kalmadığını; sonun, artık kesin bir sonun geldiğini, gene de şüphesinin çözülmediğini ve böylece şüphe olarak kalacağını anladı.

Çeşitli seslerle,

— U... Uu... U!... diye bağırıyordu.

— **Ne hoçu!**[1] diye tutturan İvan İlyiç, sondaki "U" yu uzata uzata haykırıyordu.

Zaman kavramını silen o üç günde mâhut siyah torba içinde debeleniyordu.'.. Görünmez, yenilmez bir kuvvet onu bu torbanın içine sokmaya uğraşıyordu.

Ölüm hükmü giyen bir adamın cellâdın elinden kurtulamıyacağını bildiği halde çırpınması gibi de-

1 Rusça: İstemem.

beleniyordu. Mücadele için harcadığı bütün gayrete rağmen ona dehşet veren sona her an yaklaşmakta olduğunu hissediyordu. Istırabının, hem o kara deliğin içine sokulmaktan, hem de, daha çok, onun içine girememekten olduğunu duyuyordu. Girmesine engel olan, hayatının iyi geçmiş olması inancıydı. Haklı bir hayat yaşadığı üzerine görüşü takılıyor, ileri bırakmıyor, bu kadar azap veriyordu ona.

Birdenbire, bilinmiyen bir kuvvet onu göğsünden, böğründen itti, soluğunu daha çok sıktı. İvan İlyiç deliğe düşüverdi... Orada, deliğin dibinde bir parıltı belirdi... Yolculukta, bazan, tren geri geri giderken ileri gittiği sanılır, sonra birdenbire gerçek istikametin farkına varılır. O da böyle olmuştu.

Kendi kendine: "Evet, hiçbiri gereken şey değildi. Ama zararı yok. Gereken şey de yapılabilir. Bu gereken şey de ne acaba diye sordu kendi kendine, sonra birdenbire sustu.

Bu hal, üçüncü günün sonunda ölümüne iki saat önce olmuştu. Tam bu sırada küçük liseli, babasının odasına yavaşça girdi, yatağına sokuldu.

Can çekişen İvan İlyiç durmadan avazı çıktığı kadar haykırıyor, kollarını savuruyordu. Eli küçük liselinin başına çarptı. Çocuk onu yakaladı, dudaklarına götürdü, ağlamaya başladı.

ama bunu henüz düzeltmek mümkün olduğu sonucuna vardı. Kendi kendine, "Gereken şey de ne?.' diye sordu, bir şey dinliyor gibi yatıştı, sessizleşti. O zaman birisinin elini öptüğünü duydu. Gözlerini açtı, oğluna baktı. Acıdı ona. Karısı yaklaştı. İvan İlyiç ona da baktı. Kadının ağzı açıktı, burnunun, yanaklarının üstündeki göz yaşlarını silmemişti. Acı bir keder dolu bakışiyle süzüyordu onu. İvan İlyiç kadına acıdı. "Evet, üzüyorum onları... diye düşündü. Acıyorlar bana. Ben ölünce daha iyi olacak..." Bunu söylemek istedi. Ama söyliyecek hali kalmamıştı. "Zaten iş söylemekte değil, yapmak lâzım" diye düşündü. Karısiyle oğlunu gösterdi,

— Çıkar yazık... Sana da... dedi. "**Prosti**"[1] diye eklemek istedi. Dili dolaştı, "Propusti..."[2] dedi.

Bunu düzeltmek için kendinde güç bulamayınca, anlamaları gerekenlerin anlıyacaklarını bildiği için sadece elini sallayıverdi.

Birdenbire, onu sıkan, üzen şeylerin hepsinin birden iki yandan, önden, her yandan belirmeğe başladığını hissetti. Ailesine acıyordu. Onların üzülmemeleri için bir şeyler yapmalıydı. Bu acıdan onları da kendini de kurtarmak gerekti. "Ne kadar iyi, hem de ne kolay!.." diye düşündü. "Ya ağrılar?... Onları ne yapmalı?..."

---

1 Prosti - affet;
2 Propusti - Bırak geçeyim.

— Ağrı neredesin bakayım?

Dinliyor: "Hah, işte. Varsın olsun. Ne yapalım!. Ya ölüm? O nerede??»

İçinde, ölüme karşı her zamanki korkuyu arıyor, bulamıyordu. Hani ölüm?. Ne ölümü?. Hiç korku yok! Çünkü ölüm de yoktu. Ölüm yerine ışık vardı.

İvan İlyiç, birdenbire, yüksek sesle,

— Demek böyleymiş! dedi. Ne saadet!

Bütün bunlar onun için bir anda oluverdi ve bu anın anlamı artık değişmedi.

Orada bulunanlar için ise, onun can çekişmesi daha kaç saat sürdü. Göğsünde bir şeyler hırıldıyordu. Bitkin vücudu titremeler içinde sarsılıyordu. Sonra hırıltılar horultular gitgide seyrekleşti.

Birisi üzerine eğilerek,

— Bitti, dedi.

İvan İlyiç bunu duydu, içinden tekrarladı. Kendi kendine, "Ölüm bitti, dedi. O yok artık."

Derin bir soluk aldı. Bu soluk alış yarıda kaldı. İvan İlyiç boylu boyunca uzandı ve öldü.

25 Mart 1886

SON

KAPAK RESMİ E. DENLİ

Fiatı: 5 TL.

KAPAK BASKI · NAM OFSET Tel. : 27 04 32